

TÜRKÇEDE TEKRARLAR

2

Dergimizin geçen sayısında, türkçedeki tekrarları isim ve sıfatlarda, zarflarda muhtelif şekilleri ile gözden geçirmiş ve fiilden yapılma tekrar şekillerine gelmiştik. Aynı konuya çeşitli kiplerin mânâ nüanslarını belirtmek sûreti ile devâm ediyoruz.

c. Hiddetli bir itiraz bildirir :

Yapıyor... Yapıyor... Hani yaptıkları?

d. Toplu olarak cevap verme bildirir (nida):

— Bu iş için Turgud'u gönderelim mi?

— Gönderelim!.. Gönderelim!..

e. Yalnız 8, 9, 10 tam bir bağlılık, baş eğme bildirir :

Sen ne dersen, ben onu yaparım. Gel!.. Gel. Git!.. Git.

Otur!.. Otur. Kalk!.. Kalk.

f. Yalnız 7, 8, 9, 10 ısrar bildirir :

Çıkayım... Çıkayım diye tutturdu. Biz de çıkması için izin vermeğe mecbûr olduk.

g. Yalnız 1, 2 korkulu bir ihtimal bildirir :

— Bir de bakmışsınız ki havuza düşmüş!?

— Allah göstermesin!.. Düşer Düşer.

h. 1, 2 de çok kuvvetli, 3, 4, 5, 6, 7 de daha az kuvvetli olmak üzere, haklı çıkarma, tarafsızlık anlamı vardır :

Okumaz okumaz... Zorla mı okutacaksınız yâni?

i. Yalnız 8, 9, 10 tehdit bildirir :

Gitsin!?. Gitsin!?. Hele bir gitsin!?.

11. ... -sa ... -sa, ... -se ... -se

a. Tahmin bildirir :

Bu benzinle uçsa uçsa bir saat uçabilir.

b. Tehditle karışık bir temennî bildirir :

Yakalansa!?. Yakalansa!?. Görecek gününü amma...

II

12. ...-an ...-ar, ...-en ...-er vb.
 13. ...-an ...-tı, ...-en ...-ti vb.
 14. ...-an ...-mış, ...-en ...-miş vb.
 15. ...-an ...-ı-yor, ...-en ...-i-yor vb.
 16. ...-an ...-acak, ...-en ...-ecek
 12, 13, 14, 15, 16

a. Yapılan bir işin veya olan bir şeyin hikâyesi için kullanılır:

Düşen düştü, ölen öldü! Denizden bir damla eksilmiş gibi, tûfan yine kabardı, ilerledi !.. (Çağlayanlar)

b. Yapılan bir işi veyâ vukubulan bir hâdiseyi, olduğu gibi kabûl etmek, onun netîcelerine katlanmak anlamını taşır :

Nice koç yiğitler yere serilir

Ölen ölür kalan sağlar bizimdir.

(Dadaloğlu)

c. Öğme veya öğrenme bildirir:

Çince yazı dünyânın en mükemmel yazısı, bunu **bilen bilir** (Ömer Seyf.)

d. Baştan savma gizlemek isteme bildirir:

Üzümü ye de bağını sorma! **Getiren getirdi.**

e. Bir konuda, karşısındakinin gücünü azımsama bildirir:

Nasıl geçilmez a canım !?. Pekâlâ, **geçen geçiyor.**

f. 13, 14, 15 geç kalma bildirir:

Bir de ne görelim: **Alan almış, satan satmış.**

17. ...-an ...-sın, ...-en ...-sin vb.

a. İlgisizlik bildirir:

Giden gitsin, bize ne ?

b. Bir teklif, veyâ netîceye çabuk varma isteği anlamı verir:

Savaşalım, döğüşelim, **ölenümüz ölsün**, diri kalanumuz odaya gelsün (Dede Kor. 73)

18. ...-acak ...-ar, ...-ecek ...-er vb.

19. ...-acak ...-ı-yor, ...-ecek ...-i-yor vb.

20. ...-acağ-ı-n-ı ...-ar, ...-eceğ-i-ni ...-er vb. veyâ:

...-ar ...-acağ-ı-n-ı, ...-er ...-eceğ-i-n-i vb.

21. ...-acağ-ı-n-ı ...-tı, ...-eceğ-i-n-i ...-ti vb. veyâ:

...-tı ...-acağ-ı-n-ı, ...-ti ...-eceğ-i-n-i vb.

22. ...-acağ-ı-n-ı ...-miş, ...-eceğ-i-n-i ...-miş vb. veyâ:
...-miş ...-acağ-ı-n-ı, ...-miş ...-eceğ-i-n-i vb.
23. ...-acağ-ı-n-ı ...-ı-yor, ...-eceğ-i-n-i ...-ı-yor vb. veyâ:
...-ı-yor ...-acağ-ı-n-ı, ...-ı-yor ...-eceğ-i-n-i vb.
24. ...-acağ-ı-n-ı, ...-acak, ...-eceğ-i-n-i ...-ecek veyâ:
...-acak ...-acağ-ı-n-ı, ...-ecek ...-eceğ-i-n-i
25. ...-acağ-ı-m-ı ...-ayım, ...-eceğ-i-m-i ...-eyim veyâ:
...-alım ...-acağ-ı-m-ız-ı ...-elim ...-eceğ-i-miz-i
26. ...-acağ-ı-m-ız-ı ...-alım, ...-eceğ-i-miz-i ...-elim veyâ:
...-ayım ...-acağ-ı-m-ı, ...-eyim ...-eceğ-i-m-i
27. ...-acağ-ı-n-ı ...-sın, ...-eceğ-i-n-i ...-sın vb. veyâ:
...-sın ...-acağ-ı-n-ı ...-sın, ...-eceğ-i-n-i vb.
28. ...-acağ-ı-n-ı ..., ...-eceğ-i-n-i ... veyâ:
... ...-acağ-ı-n-ı, ...-eceğ-i-n-i
29. ...-acağ-ı-n-ı ...-sa, ...-eceğ-i-n-i ...-se
Yukarıdaki şekiller şu anlamlarda kullanılır:
- a. Gizli tutmak isteme (20—24, 27, 28 de yalnız ilk şekiller):
Ağabeyine söyle de vereceğini versin.
- b. Kaba bir şekilde baştan savma bildirir (20, 21, 22, 23, 24, 27, 28 in yalnız birinci şekilleri ile 25, 26 da):
— Şimdi kim konuşuyor?
— Konuşacak konuşuyor.
- c. Yalnız 18, 20, 24, 27, 28 meydan okuma ve tehdit bildirir:
Yapacağımı yap ta görelim.
- d. Yalnız 21, 22, 23 şikâyet bildirir:
Daha ne olacak!? Kırdı kıracağımı.
- e. 18, 19 da az miktarda, 20, 21, 22, 23, 24 ün yalnız birinci şekillerinde bâriz olarak, beğenme ve güvenme anlamı vardır:
Doğru, işliyeceğini işliyor.
- f. Yalnız 25, 26, 27, 28, 29 önce kararlaştırılan bir işi yapmak isteğinde bulunmak veyâ teklif etmek mânâsını taşır; bâzan, bekleme tavsiye eder:
Hele ben çizeceğimi çizeyim, ondan sonra bol-bol konuşuruz.
- g. Yalnız 20, 21, 22, 23 ün birinci şekilleri, önceden kararlaştırılan bir işin yapılışından bahsederken kullanılır:
Her zaman kasabaya iner, alacağını alır, vereceğini verir, bir müddet dolaştıktan sonra köyüne dönerdi.

30. ...-acağ-ı-n-a ...-ma-sa, ...-eceğ-i-n-e ...-me-se

31. ...-acağ-ı-n-a ...-ma, ...-eceğ-i-n-e ...-me

30, 31 beğenmeme, istememe, öğüt verme bildirir:

Oraya gideceğine gitmese daha iyi olur.

32. ...-tı ...-ar, ...-ti ...-er vb.

Bu şekil devam bildirir. Devam, yapılan bir işin veyâ vukubulan bir hâdisenin tesirleri ile ilgilidir:

O işten bahsetme artık. **Battı batır.**

33. ...-tı ...-ıyor, ...-ti ...-iyor vb.

a. Fiilin bildirdiği işin bitmek veyâ kıvâmını bulmak üzere olduğunu anlatır. «Eli kulağında» anlamında kullanılır:

— Tencere kaynadı mı?

— **Kaynadı, kaynıyor.**

b. Baştan savma, atlatma hâdisesinin hikâyesi için kullanılır: **Oldu oluyor** diye bizi oyalayıp duruyor.

34. ...-tı ...-acak, ...-ti ...-ecek vb. veyâ:

...-acak ...-tı, ...-ecek ...-ti vb.

a. Bir işin zararına katlanıldığını anlatır:

Olacak oldu bir kere, ne yapalım.

b. Uğranılan bir kaybın tam bir cesâret ve soğukkanlılıkla karşılandığı anlatır; bâzan, yeni bir hamleye işâret eder:

Pilâvdan dönenin kâşığı kırılımsın. Zâten **gitti gidecek.**

c. Bir işin veyâ bir hâdisenin sona ermek üzere olduğunu gösterir:

Yemek pişti pişecek. Biraz daha oturun.

d. Tartışma bildirir. Kararsızlık gösterir:

Yaptı, yapacak derken birbirlerine girdiler.

e. Baştan savma, oyalama bildirir:

Her gidişimde **bitti, bitecek** diye geriye atıyor.

III

35. ...-in-ca ...-ar, ...-in-ce ...-er vb.

a. Beğenme bildirir:

Çok nazlıdır amma, **söyleyince söyler.**

b. Birine veyâ bir şeye bağlı olma bildirir:

Ben gülünce güler, ağlayınca ağlardı.

36. ...-ma-sı-n-a ...-ar, ...-me-si-n-e ...-er vb.

a. Teklif edilen bir işe karşı, nazlanma, tereddüt, mâzeret arama gösterir:

Gelmesine gelir. Fakat, ne diyeyim bilmem ki...

b. Güven bildirir :

Yapmasına yapar. Hem de isteğinizden âlâsını.

37. ... -tik-ça ... -ar, ... -tik-çe ... -er vb.

38. ... -tik-ça ... -tı, ... -tik-çe ... -ti vb.

39. ... -tik-ça ... -mış, ... -tik-çe ... -miş vb.

40. ... -tik-ça ... -ı-yor, ... -tik-çe ... -i-yor vb.

41. ... -tik-ça ... -acak, ... -tik-çe ... -ecek vb.

37, 38, 39, 40, 41 şu anlamlarda kullanılır :

a. Fiilin bildirdiği işin çok yapıldığını veyâ yapılacağını gösterir :

Şıştikçe şışecek, şıştikçe şışecek, sonunda patlayacak.

b. Birine veyâ birşeye bağlılık gösterir :

O baktıkça, bakmış; güldükçe, gülmüş...

42. ... -sa ... -ar, ... -se ... -er vb.

Bir işin, birinin isteğine bağlı olduğunu, o kimsenin, bahis konusu olan işi yapabileceğini gösterir :

Gelse gelir. Fakat canı istemiyor.

IV

43. ... -ar ... -maz, ... -er ... -mez vb.

44. ... -tı ... -ma-dı, ... -ti ... -me-di vb.

45. ... -mış ... -ma-mış, ... -miş ... -me-miş vb.

46. ... -ı-yor ... -m'ı-yor, ... -i-yor ... -m'i-yor vb.

a. 43 «hemen, derhal» anlamında kullanılır. 44, 45, 46 da «çok ufak bir beklemeden sonra» anlamı vardır :

Arpasını der demez, diler dilemez... (Dede Kor. XXXII)

Tutar tutmaz elleri kan içinde kalmıştı. (Ömer Seyf.)

Filonun bu ikinci ziyâretinden birkaç gün geçti geçmedi, sürgünlerden bir kısmı daha affa uğradı.

Vâdiye iniyor inmiyor, bir kurşun yağmurudur başlıyor.

b. Tartışma, anlaşamama bildirir :

Yapmış, yapmamış diye, bir başladılar, başımız kazan gibi oldu.

c. İlgisizlik bildirir :

Olur, olmaz; bana vız gelir.

d. İrâde ve ısrar bildirir :

Başıyor başlamıyor anlamam. Dediğim hemen olacak.

47. ...-acak ...-ma-y-acak, ...-ecek ...-me-y-ecek
 48. ...-ayım ...-ma-y-ayım, ...-eyim ...-me-y-eyim
 49. ...-alım ...-ma-y-alım, ...-elim ...-me-y-elim
 50. ... ..-ma, ...-me
 51. ...-sın ...-ma-sın, ...-sin ...-me-sin vb.

47, 48, 49, 50, 51 şu anlamlarda kullanılır :

- a. Tereddüt, kararsızlık :

Gideyim, gitmeyeyim diye bir hayli oyalandı.

- b. Tartışma :

Yapalım!.. Yapmayalım!.. Sesleri birbirine karıştı.

- c. İlgisizlik, başına buyruk olma :

Git... Gitme... Ne istersen onu yap.

- d. Ne olursa-olsun, herşeye rağmen :

Yığıdün yanında tünnesi (?) olsun olmasın, cebinde bulsun bulmasın, utandırur ister, benüm sende şu kadar akşam vardır, der. (Dede Kor. XXX)

V

52. ...-ıp ...-ma-mak, ...-ip ...-me-mek vb.

53. ...-ıp ...-ma-ma-sı, ...-ip ...-me-me-si vb.

54. ...-ıp ...-ma-diğ-i, ...-ip ...-me-diğ-i vb.

55. ...-ıp ...-ma-y-acağ-ı, ...-ip ...-me-y-eceğ-i vb.

a. 52, 53 kesin, 54, 55 silik bir şekilde ilgisizlik gösterir :
Şöhret öyle bir şeydir ki kendi kendine gelir. İnsanın isteyip istememesinin ehemmiyeti yoktur. (Ömer Seyf.)

b. 54, 55 kesin, 53 silik bir şekilde, bilgisizlik, mâlûmat-sızlık gösterir :

Arasına da bir vakit bulup, kenarda serili yataklara yaklaşıyor, yatan çocukların üzerine eğilerek, galibâ uyuyup uyumadıklarına, açılıp açılmadıklarına bakıyordu.

- c. Tereddüt bildirir (52, 53, 55 kesin, 54 silik olarak) :

Gönderip göndermeyeceği hususunda çok düşündü.

56. ...-sa+m ...-tı der (olur), ...-se+m ...-ti der (olur) vb.

...-sa+m ...-tı demez (olmaz), ...-se+m ...-ti demez (olmaz) vb.

...-sa+n ...-tı der (olur),... , -se+n ...-ti der (olur) vb.

...-sa+n ...-tı demez (olmaz), ...-se+n ...-ti demez (olmaz) vb.

...-sa ...-tı der (olur), ...-se ...-ti der (olur) vb.

...-sa ...-tı demez (olmaz), ...-se ...-ti demez (olmaz) vb.

- ...-sa+k ...-tınız derler (olur), ...-se+k ...-tiniz derler (olur) vb.
 ...-sa+k ...-tınız demezler (olmaz), ...-se+k ...-tiniz demezler
 (olmaz) vb.
 ...-sa+nız ...-tınız (-tılar) derler (olur), ...-se+niz ...-tiniz (-tiler)
 derler (olur) vb.
 ...-sa+nız ...-tınız (-tılar) demezler (olmaz), ...-se+niz ...-tiniz
 (-tiler) demezler (olmaz) vb.
 ...-sa—lar ...-tınız (-tılar) derler (olur), ...-se—ler ...-tiniz (-tiler)
 derler (olur) vb.
 ...-sa—lar ...-tınız (-tılar) demezler (olmaz), ...-se—ler ...-tiniz
 (-tiler) demezler (olmaz) vb.

Bu şekillerde «der» ve «derler» yerine «denir» de geçebilir. Kezâ«demez» ve «demezler» yerine, daha az kullanılmakla beraber, «denmez» de söylenebilir.

Birşeye, dâimâ, bir bahâne veya kusur bulunduğundan şikâyet edilirken, umûmiyetle, bu kalıplardan birisine başvurulur. Bundan başka, bir şeyin kendi hâlinde olduğunu, hiçbir şeyle ilgisi bulunmadığını, çekingen (şahıs için) durduğunu gösterir :

Abdest alsan aldın demez,
 Namaz kılsan kıldın demez,
 Kadı gibi haram yemez,
 Şeytan bunun neresinde?

(Dertli)

VI

57. ...-tiğ-ı ...-acağ-ı-n-dan, ...-tiğ-i ...-eceğ-inden vb.
 ...-acağ-ı-n-dan ...-tiğ-ı, ...-eceğ-i-n-den ...-tiğ-i vb.
 ...-acağ-ı ...-tiğ-ı-n-dan, ...-eceğ-i ...-tiğ-i-n-den vb.
 ...-tiğ-ı-n-dan ...-acağ-ı, ...-tiğ-i-n-den ...-eceğ-i vb.
 58. ...-tiğ-ı ...-ma-dığ-ı-n-dan, ...-tiğ-i ...-me-diğ-i-n-den vb.
 ...-ma-dığ-ı-n-dan ...-tiğ-ı, ...-me-diğ-i-n-den ...-tiğ-i vb.
 ...-ma-dığ-ı ...-tiğ-ı-n-dan, ...-me-diğ-i ...-tiğ-i-n-den vb.
 ...-tiğ-ı-n-dan ...-ma-dığ-ı, ...-tiğ-i-n-den ...-me-diğ-i vb.
 59. ...-ma-sı ...-ma-ma-sı-n-dan, ...-me-si ...-me-me-si-n-den
 ...-ma-ma-sı-n-dan ...-ma-sı, ...-me-me-si-n-den ...-me-si
 60. ...-ş-ı ...-ma-y-ış-ı-n-dan, ...-ş-i, ...-me-y-iş-i-n-den vb.
 ...-ma-y-ış-ı-n-dan ...-ş-ı, ...-me-y-iş-i-n-den ...-ş-i vb.
 ...-ma-y-ış-ı ...-ş-ı-n-dan, ...-me-y-iş-i ...-ş-i-n-den vb.
 ...-ş-ı-n-dan ...-ma-y-ış-ı, ...-ş-i-n-den ...-me-y-iş-i vb.

57, 58, 59, 60 bir şeyi, başka bir şeye tercih etme, bir şeyi beğenmeme, yahut iki şey arasında bir mukayese yapma hallerinde kullanılırlar:

Onun konuşmaması konuşmasından hayırlıdır.

Müstakil bir sözle tekrarlanan şekiller

I

61. ...-ar iken ...-ar iken, ...-er iken ...-er iken vb.
...-ı-yor iken ...-ı-yor iken, ...-i-yor iken ...-i-yor iken vb.

63. ...-ar iken ...-maz, ...-er iken ...-mez vb.

61. 62 devamlı bir şekilde yapılan bir işin bir noktada kesildiğini göstermek için kullanılır:

Giderken, giderken bir adama rastgelmiş.

63. Birinin, iktidarı olduğu halde, bir işi yapmak istemediğini gösterir:

Bu kez oğlan içer iken içmez oldu, (Dede Kor. 26)

64. ...-ar imiş ...-ar imiş, ...-er imiş ...-er imiş vb.
65. ...-miş imiş ...-miş imiş, ...-miş imiş ...-miş imiş vb.
66. ...-ı-yor imiş ...-ı-yor imiş, ...-iyor imiş ...-iyor imiş vb.
67. ...-acak imiş ...-acak imiş, ...-ecek imiş ...-ecek imiş
68. ...-sa imiş ...-sa imiş ...-se imiş ...-se imiş
69. ...-sın imiş ...-sın imiş, ...-sin imiş ...-sin imiş vb.

64, 65, 66, 67, 68, 69 bir işin süresinin uzun olduğunu gösterir. Özel olarak, 68, pişman olma, acınma; 69, birisine verilen herhangi bir emri hikâye için kullanılır. Bâzan, bütün bu kipler, gizli bir alay, bir küçümseme ifâde ederler. Bu takdirde, bilhassa konsonla nihayetlenen sözlerde tamâmı ile ekleşmiş olan «iken» ve «emiş» partisipleri, bu inceliği belirtmek gayesi ile ayrı telâffuz edilir:

Yapacak imiş, yapacak imiş te, satacak imiş.

70. ...-a imişim ...-a imişim, ...-e imişim ...-e imişim
71. ...-malı imişim ...-malı imişim, ...-meli imişim ...-meli imişim

70, 71 de bir tavsiyenin küçümsemesi fikri vardır. Bu şekiller bâzan pişmanlık ifade ederler:

Söylemeli imiş, söylemeli imişim, sonra çekip gitmeli imişim.

72. ...-ar idi ...-ar idi, ...-er idi ...-er idi vb.
73. ...-tı idi ...-tı idi, ...-ti idi ...-ti idi vb.
74. ...-miş idi ...-miş idi, ...-miş idi ...-miş idi vb.

75. ... -ı-yor idi ... -ı-yor idi, ... -i-yor idi ... -i-yor idi vb.
 76. ... -acak idi ... -acak idi, ... -ecek idi ... -ecek idi
 77. ... -sa idi ... -sa idi, ... -se idi ... -se idi
 78. ... -a idi ... -a idi, ... -e idi ... -e idi
 79. ... -malı idi ... -malı idi, ... -meli idi ... -meli idi
 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79 bir işin uzun zaman yapıldığını, yapılmak istendiğini, yâhut, yapılması gerektiğini gösterir. 77, 78, 79 da ayrıca, tenkid anlamı bulunur. 76, verilen bir söz, veyâ edilen bir vaadden bahs açıldığında kullanılır :

Keşke yapa idi, yapa idi de öyle gide idi.

II

80. ... -mak-tan ise ... -ma-mak, ... -mek-ten ise ... -me-mek
 ... -ma-mak-tan ise ... -mak, ... -me-mek-ten ise ... -mek
 81. ... -mak-tan ise ... -ma-ma-m, ... -mek-ten ise me-me-m
 ... -mak-tan ise ... -ma-ma-n, ... -mek-ten ise ... -me-me-n
 ... -mak-tan ise ... -ma-ma-sı, ... -mek-ten ise ... -me-me-si
 ... -mak-tan ise ... -ma-ma-mız, ... -mek-ten ise ... -me-me-miz
 ... -mak-tan ise ... -ma-ma-nız, ... -mek-ten ise ... -me-me-niz
 ... -mak-tan ise ... -ma-ma-lar-ı, ... -mek-ten ise ... -me-me-ler-i
 yâhut :
 ... -ma-mak-tan ise ... -ma-m, ... -me-mek-ten ise ... -me-m
 ... -ma-mak-tan ise ... -ma-n, ... -me-mek-ten ise ... -me-n
 ... -ma-mak-tan ise ... -ma-sı, ... -me-mek-ten ise ... -me-si
 ... -ma-mak-tan ise ... -ma-mız, ... -me-mek-ten ise ... -me-miz
 ... -ma-mak-tan ise ... -ma-nız, ... -me-mek-ten ise ... -me-niz
 ... -ma-mak-tan ise ... -ma-lar-ı, ... -me-mek-ten ise ... -me-ler-i
 yâhut :
 ... -ma-m-dan ise ... -ma-ma-m, ... -me-m-den ise ... -me-me-m
 ... -ma-n-dan ise ... -ma-ma-n, ... -me-n-den ise ... -me-me-n
 ... -ma-sı-n-dan ise ... -ma-ma-sı, ... -me-si-n-den ise ... -me-me-si
 ... -ma-mız-dan ise ... -ma-ma-mız, ... -me-miz-den ise ... -me-me-miz
 ... -ma-nız-dan ise ... -ma-ma-nız, ... -me-niz-den ise ... -me-me-niz
 ... -ma-lar-ı-n-dan ise ... -ma-ma-lar-ı, ... -me-ler-i-n-den ise ... -me-me-ler-i
 veyâ :
 ... -ma-ma-m-dan ise ... -ma-m, ... -me-me-m-den ise ... -me-m

...-ma-ma-n-dan ise ...-ma-n, ...-me-me-n-den ise ...-me-n
 ...-ma-ma-sı-n-dan ise ...-ma-sı, ...-me-me-si-n-den ise
 ...-me-si
 ...-ma-ma-mız-dan ise ...-ma-mız, ...-me-me-miz-den ise
 ...-me-miz
 ...-ma-ma-nız-dan ise ...-ma-nız, ...-me-me-niz-den ise
 ...-me-niz
 ...-ma-ma-lar-ı-n-dan ise ...-ma-lar-ı, ...-me-me-ler-i-n-den
 ise ...-me-ler-i

80, 81 mukayese, beğenme, tercih bildirir:

Hiç yapmamaktan ise yapmanız elbette daha iyi olur.

82. ...-ar ise ...-ar, ...-er ise ...-er vb.

83. ...-maz ise ...-maz, ...-mez ise ...-mez.

84. ...-tı ise ...-tı, ...-ti ise ...-ti vb.

85. ...-mış ise ...-mış, ...-miş ise ...-miş vb.

86. ...-ar ise + m ...-ayım, ...-er ise + m ...-eyim vb.

...-ar ise + n ..., ...-er ise + n ... vb.

...-ar ise ...-sın, ...-er ise ...-sin vb.

...-ar ise + k ...-alım, ...-er ise + k ...-elim vb.

...-ar ise + niz ...-n(iz), ...-er ise + n (iz) ...-n(iz) vb.

...-ar ise —ler ...-sın-lar, ...-er ise-ler ...-sin-ler vb. veyâ:

...-ar-lar ise ...-sın-lar, ...-er-ler ise ...-sin-ler vb.

82, 83, 84, 85, 86 şu anlamlarda kullanılır:

a. İlgisizlik:

Düşerse düşer, bana ne!?

b. Taraflı çıkma:

Yapmazsa yapmaz. Zorla mı yaptıracaksınız?

c. Baştan savma, gizlemek isteme:

— Taşları nerede buldun?

— Nerede buldumsa buldum. Sorma kardeşim, bu giz-

lidir. (Ömer seyf).

d. Herşeye rağmen:

Amma ne olursa olsun, bu oyunu kendisine söyleyeceğim (Ömer Seyf.)

e. Yalnız 86 da dik-başlılık, başına buyruk olma anlamı vardır:

Ölürsem öleyim. Tasası size mi düştü?

f. Yalnız 86 da hafif bir bıkkınlık, belli-belirsiz bir sabırsızlık anlamı da hissedilir:

Gidersek gidelim. Bize dokunmayın.

87. ...-acak ise + m ...-ayım, ...-ecek ise + m ...-eyim
 ...-acak ise + k ...-alım, ...-ecek ise + k ...-elim
 88. ...-acak ise + n ... , ...-ecek ise + n ...
 ...-acak ise + niz ...-n(iz), ...-ecek ise + niz ... -n(iz)
 89. ...-acak ise ...-sın, ...-ecek ise ...-sin vb.
 ...-acak ise-ler ...-sın-lar, ...-ecek ise-ler ...-sin-ler vb.
 ...-acak-lar ise ...-sın-lar, -ecek-ler ise ...-sin-ler vb.

87, 88, 89 da bıkkınlık ve sabırsızlık anlamları vardır. İkinci ve üçüncü şahıslar bâzan tehdit te bildirirler:

Oynamayacaksam oynayayım. Yook!.. Oynamayacaksam, bırakın gideyim.

90. ...-acak ise ...-ar, ...-ecek ise ...-er vb.

a. İş yapması beklenen kimseye tam bir güven beslendiğini gösterir:

Yapacaksa yapar. Hiç merak etmeyin,

b. Tehdit bildirir:

Bahçeye bakacaksa bakar, bakmayacaksa, bugünden tezi yok, yolu açıktır.

III

91. ...-ar mı ...-ar, ...-er mi ...-er vb.

a. Kuvvetli bir ihtimâl bildirir. Mümkün bir hâl gösterir:

— Bir de bakmışsınız ki aklına esmiş, kalkmış gelmiş.

— **Gelir mi gelir.**

b. Bâzan, korkulu bir ihtimâli anlatmak için kullanılır:

Sağı solu, şusu busu, ince eleyip sık dokuması yoktu.

Atar mı atar, ateşe yakar mı yakar. (Gurbet Hik.)

92. ...-tı mı ...-ar, ...-ti mi ...-er vb.

Fiilin bildirdiği işin esaslı bir sûrette yapıldığını gösterir. «İyice» «adamakıllı» mânâlarında kullanılır:

Vurdu mü vurur. Allah yarattı demez.

93. ...-acak mı ...-ar, ecek mi ...-er vb.

İş yapması beklenen kimseye tam mânâsı ile güvenilebileceğini gösterir:

Getirecek mi getirir. O hususta hiç merak etmeyin.

94. ...-ar mı ...-maz mı, ...-er mi ...-mez mi vb.

95. ...-tı mı ...-ma-dı mı, ...-ti mi ...-me-di mi vb.

96. ..-miş mi ...-ma-mış mı, ...-miş mi ...-me-miş mi vb.

97. ...-ı-yor mu ...-m'ı-yor mu, ...-i-yor mu ...-m'i-yor mu vb.

98. ...acak mı ...-ma-y-acak mı, ...-ecek mi ...-me-y-ecek mi
94. 95, 96, 97, 98 şu anlamlarda kullanılır :
- Öğrenmek isteği, merak :
Git bak bakalım, uyumuş mu uyumamış mı ?
  - Bilgisizlik gösterir :
Çalışıyor mu çalışmıyor mu ? Orasını Allah bilir.
  - İddia (97, 98 de çok diğerlerinde az) :
— Böyle şey olur mu Câbiciğim ?
Olur mu olmaz mı ? Görürsün şimdi. (Ömer Seyf.)
99. ...-ar mısın ...-tır-ır mısın, ...-er misin ...-tir-ir misin vb.
Güç bir durumda kalan bir kimsenin şaşkınlık ve hiddetini göstermek için kullanılır :
Bir de ne göreyim. Perdeleri param parça etmemiş mi ?
Şimdi, söyle bakalım, sen olsan, **ölür müsün öldürür müsün ?**
100. ...-ar mısın ...-maz mısın, ...-er misin ...-mez misin vb.
- Filinin bildirdiği işin esaslı bir şekilde yapıldığını gösterir :
Aldım elime sopayı... **Yer misin yemez misin** diye bir temiz döğdüm.
  - İddiâ bildirir :
Hele sen benimle bir yarış ta, **geçer misin geçmez misin**, o zaman görürüz.
  - Tehdit anlamı verir. Zor koşulacağını imâ eder :
Bak o zaman **getirir misin getirmez misin** anlarız.

IV

101. ...-ar ...-ar da, ...-er ...-er de vb.
102. ...-maz ...-maz da, ...-mez ...-mez de
103. ...-tı ...-tı da, ...-ti ...-ti de vb.
104. ...-miş ...-miş ta, ...-miş ...-miş te vb.
105. ...-ı-yor ...-ı-yor da, ...-i-yor ...-i-yor da vb.
106. ...-acak ...-acak ta, ...-ecek ...-ecek te
107. ...-malı ...-malı da, ...-meli ...-meli de
108. ...-ayım ...-ayım da, ...-eyim de ...-eyim de
...-alım ...-alım da, ...-elim elim de
109. ... .. ta, ... te
...-n(iz) ...-n(iz) da, ...-n(iz) ...-n(iz) de vb.
110. ...-sın ...-sın da, ...-sin, ...-sin de vb.
...-sın-lar ...-sın-lar da, ...-sin-ler ...-sin-ler de vb.

101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110 şu anlamlarda kullanılır:

a. Fiilin bildirdiği işin çok yapıldığını gösterir:

Gezdi gezdi de geldi.

b. Fiilin bildirdiği işin belli bir noktaya kadar gelip, o noktada umulmayan bir sebeple kesildiğini gösterir. Genel olarak bu kesilme hâdisesi memnuniyetsizlik, şaşkınlık, hiddet vb. hisleri uyandırır.

Koştu koştu da on metre kala bırakıverdi.

c. Fiilin bildirdiği işle onu yapanın aşağılandığını gösterir:

Kazanıyor kazanıyor da, bizi ihyâ ediyor.

d. 101, 107, 108, 109 da târif ve tavsiye etme, öğüt verme anlamları sezilir:

Cocuğu Gezdirebilir... Gezdirebilir... Sonra yatırıp uyutur.

111. ...-ar da ...-ar, ...-er de ...-er vb.

112. ...-maz da ...-maz, ...-mez de ...-mez

113. ...-tı da ...-tı, ...-ti de ...-ti vb.

114. ...-mış ta ...-mış, ...-miş te ...-miş vb.

115. ...-ı-yor da ...-ı-yor, ...-i-yor da ...-i-yor vb.

116. ...-acak ta ...-acak, ...-ecek te ...-ecek

117. ...-malı da ...-malı, ...-meli de ...-meli

118. ...-ayım da ...-ayım, ...-eyim de ...-eyim

...-alım da ...-alım ...-elim de ...-elim

119. ...da ... , ... de ...

...-n(iz) da ...-n(iz), ...-n(iz) de ...-n(iz) vb.

120. ...-sın da ...-sın, ...-sin de ...-sin vb.

...-sın-lar da ...-sın-lar, ...-sin-ler de ...-sin-ler vb.

111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120 şu anlamlarda kullanılır:

a. Fiilin bildirdiği işin çok yapıldığını veyâ yapılacağını gösterir:

Artık akşamlara kadar **oynar da oynar**.

b. İddia ve ısrar bildirir:

İlle **gidecek te gidecek**. Nasıl gideceğini hiç düşünmüyorlar.

c. Birisinin, konuşulan bir işi, akla gelmeyecek şekilde yapmasının mümkün olduğunu anlatır (Yalnız 111, 112):

— Sakın gitmemelik etmesin?

— **Gitmez de gitmez**.

d. Sıkıntı ve şikâyet bildirir (119, 120 çok, diğerleri az):

Artık işin yoksa, **konuş ta konuş.**

121. ...-ın-ca da ...-ar, ...-in-ce de ...-er vb.

Fiilin bildiği işi yapan kimsenin, onu çok iyi, yâhut çok esaslı yaptığını anlatır. Bu kullanış, bâzan, bir, taraflı çıkma anlamı da verir:

Kini müthiştir. Fakat, **sevince de sever.**

122. ...-an da ...-ma-y-an da, ...-en de ...-me-y-en de

123. ...-mış ta ...-ma-mış ta, ...-miş te ...-me-miş te vb.

124. ...-acak ta ...-ma-y-acak ta, ...-ecek te ...-me-y-ecek te

125. ...-an-ın da ...-ma-y-an-ın da, ...-en-in de ...-me-y-en-in de

126. ...-an-ın da ...-tır-an-ın da, ...-en-in de ...-tir-en-in de vb.

127. ...-tiğ-i-nin da ...-acağ-ı-nın da, ...-tiğ-i-nin de ...-eceğ-i-nin de vb.

128. ...-tı-ğ-ı-n-a da ...-acağ-ı-n-a da, ...-tiğ-i-n-e de ...-eceğ-i-n-e de vb.

129. ...-tiğ-i-n-i da ...-acağ-ı-n-ı da, ...-tiğ-i-n-i de ...-eceğ-i-n-i de vb.

130. ...-mış-ı-n-ı da ...-acağ-ı-n-ı da, ...-miş-i-nin de ...-eceğ-i-nin de vb.

131. ...-mış-ı-n-a da ...-acağ-ı-n-a da, ...-miş-i-n-e de ...-eceğ-i-n-e de vb.

132. ...-mış-ı-n-ı da ...-acağ-ı-n-ı da, ...-miş-i-n-i de ...-eceğ-i-n-i de vb.

133. ...-sa da ...-ma-sa da, ...-se de ...-me-se de

122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, şu anlamlarla kullanılır:

a. Eşit tutma gösterir:

Anlayanın da anlamayanın da sonuna kadar dinlemesi gerekir.

b. «Hepsi» anlamına gelir:

Bilen de bilmeyen de lâfa karışıyor.

c. İlgisizlik gösterir (133 en kuvvetli, 122, 123, 124 kuvvetli, diğerleri zayıf bir şekilde):

Gelse de gelmese de netice değişmez.

d. Atlatılmak istenen bir kimse, kendisini atlatmak isteyenlerin bu niyetlerinden başkalarına bahs ederken 123, 124 ü kullanır:

Olmuş ta... Olmamış ta... Yok bilmem ne imiş te...

e. Memnûniyetsizlik, kötüleme bildirir. Küfür edebiyâtında çok kullanılır. (125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132 bu hususta en elverişlileridir. 133 kullanılmaz):

Gelmişine de geleceğine de lânet olsun.

f. 128 kuvvetle duyulan bir pişmanlığı ifâde için kullanılır:

Söylediğine de söyleyeceğine de bin kere nâdim oldu.

V

134. ne ...-ıp ...-ar, ne ...-ip ...-er vb.
 135. ne ...-ıp ...-tı, ne ...-ip ...-ti vb.
 136. ne ...-ıp ...-miş, ne ...-ip ...-miş vb.
 137. ne ...-ıp ...-ı-yor, ne ...-ip ...-i-yor vb.
 138. ne ...-ıp ...-acak, ne ...-ip ...-ecek vb.
 139. ne ...-ar ...-ar, ne ...-er ...-er vb.
 140. ne ...-tı ...-tı, ne ...-ti ...-ti vb.
 141. ne ...-miş ...-miş, ne ...-miş ...-miş vb.
 142. ne ...-ı-yor ...-ı-yor, ne ...-i-yor ...-i-yor vb.
 143. ne ...-acak ...-acak, ne ...-ecek ...-ecek
 144. ne ...-ıp ...-ıp, ne ...-ip ...-ip vb.
 145. ne ...-malı ...-malı, ne ...-meli ...-meli
 146. ne ...-ayım ...-ayım, ne ...-eyim ...-eyim
 ne ...-alım ...-alım, ne ...-elim ...-elim
 147. ne ... ..

ne ...-n-(ız) ...-n(ız), ne ...-n(iz) ...-n(iz) vb.

148. ne ...-sın ...-sın, ne ...-sin ...-sin vb.

ne ...-sın-lar ...-sın-lar, ne ...-sin-ler ...-sin-ler vb.

134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148 daha çok **yap-**, **et-** fiillerinde kullanılır. Diğer fiillerde de kullanılmakla beraber, bunların mikdârı önemsiz denecek kadar, azdır. Bu kullanılış, beceriklilik, irâde bildirir. Bir iş veya bir durum için, kesin olarak bir yol, bir çâre arandığını veya bulunduğunu gösterir. «**muhakkak surette**» anlamına gelir.

Ne yapar yapar, işini becerir.

Ordu gelinceye kadar, **ne yapıp yapıp** bu hücrâ kaleyi bırakmamak vazîfesi idi (Ömer Seyf.)

Kocam her hafta **ne yapıp yapıyor**, yarım okka zeytin getiriyor. Ben de idare ediyorum. (Ömer Seyf.)

Ne yapıp yaptı, sefirle salonun yanındaki küçük odada yalnız kaldı. (Ömer Seyf.)

149. ne ...-ar ne (de) ...-tır-ır, ne ...-er ne (de) ...-tir-ir vb.
 150. ne ...-tı ne (de) ...-tır-dı, ne ...-ti ne (de) ...-tir-di vb.
 151. ne ...-miş ne (de) ...-tır-mış, ne ...-miş ne (de) ...-tir-miş vb.
 152. ne ...-ı-yor ne (de) ...-tır-ı-yor, ne ...-i-yor ne (de) ...-tir-i-yor vb.
 153. ne ...-acak ne (de) ...-tır-acak, ne ...-ecek ne (de) ...-tir-ecek vb.
 154. ne ...-tı ne (de) ...-ar, ne ...-ti ne (de) ...-er vb.
 155. ne ...-tı ne (de) ...-ı-yor, ne ...-ti ne (de) ...-i-yor vb.

156. ne ...-mış ne (de) ...-ı-yor, ne ...-miş ne (de) ...-i-yor vb.
 157. ne ...-tı ne (de) ...-acak, ne ...-ti ne (de) ...-ecek vb.
 158. ne ...-mış ne (de) ...-acak, ne ...-miş ne (de) ...-ecek vb.
 159. ne ...-ı-yor ne (de) ...-acak, ne ...-i-yor ne (de) ...-ecek vb.
 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159 şu anlamlarda kullanılır:

a. Birşeyden çekinme:
 Allah göstermesin! **Ne yapar ne de yaptırır.**

b. İnat:

Boş yere uğraştık. **Ne bakıyor ne de baktırıyor.**

c. Tahmîn edilen iki şıkkın ikisinin de dışında olduğunu gösterir. Bu takdirde, «de» edâtının kullanılış sâhâsı daralır:

Ne üzüldü ne üzüüyor. Aksine, o gündenberi, gece yarılana kadar, vur patlasın çal oynasın gidiyor.

160. ne ...-tı ise ...-tı, ne ...-ti ise ...-ti vb.

161. ne ...-mış ise ...-mış, ne ...-miş ise ...-miş vb.

162. ne ...-ı-yor ise ...-ı-yor, ne ...-i-yor ise ...-i-yor vb.

163. ne ...-acak ise ...-acak, ne ...-ecek ise ...-ecek

164. ne ...-ar ise ...-ar, ne ...-er ise ...-er vb.

160, 161, 162, 163, 164 şu anlamlarda kullanılır:

a. Başarı ile biten veyâ bitecek olan bir işin, nasıl yapıldığına veyâ yapılacağına dâir, bilgi olmadığını gösterir:

Ne söyledi ise söyledi. Onu kandırdı.

b. Gizli tutmak isteği bildirir. Burada, hafif bir «**tarafli çıkma**» anlamı da vardır:

Ne giyecek ise giyecek! Ne diye soruyorsunuz ?

c. İlgisizlik, serbest bırakma ifâde eder:

Koñ nereye gider ise gitsün, neyler ise eylesün. (Dede Kor. 41)

VI

165. ha ...-tı ha ...-acak, ha ...-ti ha ...-ecek vb.

166. ha ...-ı-yor ha ...-acak, ha ...-i-yor ha ...-ecek vb.

165, 166 şu anlamlarda kullanılır:

a. Bir bekleme heyecanı gösterir:

Ha geldi ha gelecek, diye hepimiz iğne üzerinde duruyorduk.

b. Bir işin bitmesine pek az zaman kaldığını gösterir:

Yemek biraz sonra hazır. Ha pişti ha pişecek.

c. Atlatma ve avutma bildirir:

Ha oldu... Ha oluyor... Tam bir ay böylece sürüklendik.

d. İlgisizlik veyâ eşit tutma ifade eder.

Ha geldi ha gelecek. Bence ikisi de bir.

165, 166 da «ha» yerine «ya» da gelebilir. Bu takdirde anlam, bir tahmin, bir bilgisizlik gösterir. Aynı şekil «belki» ile de kullanılabilir. Böyle olunca, «ihtimâl» ve çok zayıf olarak «gizli tutmak isteme» ifâde eder.

167. ha ...-tı ha ...-ma-dı, ha ...-ti ha ...-me-di vb.

168. ha ...-mış ha ...-ma-mış, ha ...-miş ha ...-me-miş vb.

169. ha ...-ı-yor ha ...-m'ı-yor, ha ...-i-yor ha ...-m'i-yor vb.

167, 168, 169 şu anlamlarda kullanılır:

a. Eşit tutma, ilgisizlik:

Ha bilmiş ha bilmemiş, kafası işlemedikten sonra...

b. Yapılan bir işin, eksik veyâ kötü olması dolayısı ile, beğenilmediğini gösterir. 169 da fazla olarak, işin, yapılmamış deneye kadar, az yapılmış olduğunu gösteren bir anlam vardır. Bu, diğerlerinde daha zayıf bir şekilde bulunur:

Geceleri ha uyuyor ha uyumuyor.

c. Hemen, derhâl, arkasından. . Anlamında kullanılır. Bâzan, «...-masına az kala» ifâde eder:

İşini ha bitirdi ha bitirmedi, gözleri kapanıverdi.

d. Bir bekleme heyecanı ifâde eder:

Ha geldi... Ha geliyor... Diye sabahı ettik.

167, 169 «ya» ile de kullanılır. Bu takdirde, bir ihtimal, bir bilmeme, bir tahmin gösterir. Yâhut, bir bekleme heyecanını hikâye eder. Bâzan, iki parça arasına, bir «veyâ», «yâhut» getirilir. Böyle olunca, kesin bir ilgisizlik, bir irâde anlamı ortaya çıkar. 167, 168, 168, 169 un «belki» ile de kullanıldığı vardır. Bu kullanış bir tahmin, bir gizlemek isteme, bir bilgisizlik ifâde eder.

VII

170. amma ...-ar amma ...-maz, amma ...-er amma ...-mez vb.

171. amma ...-tı amma ...-ma-dı, amma ...-ti amma ...-medi vb.

172. amma ...-mış amma ...-ma-mış, amma ...-miş amma ...-me-miş vb.

173. amma...-ı-yor amma...-m'ı-yor, amma...-i-yor amma...-m'i-yor vb.

174. amma ...-acak amma ...-ma-y-acak, amma ...-ecek amma ...-me-y-ecek

175. amma ...-ayım amma ...-ma-y-ayım, amma ...-eyim amma
...-me-y-eyim
176. amma...-alım amma...-ma-y-alım, amma ...-elim amma ...-me-y-elim
177. amma ... amma ...-ma, amma ... amma ...-me
178. amma ...-sın amma ...-ma-sın, amma ...-sın amma ...-me-sin vb.
170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178 şu anlamlarda
kullanılır:

a. Tarafılı çıkma, koruma, olduğu gibi kabûl etme:

Amma bildi amma bilmedi Sınıfını geçti ya.

b. Yapılacak bir işe karşı tam bir ilgisizlik gösterir. Bâzan, başı-boş bırakma bildirir:

Ben ona söylerim. **Amma dinler amma dinlemez**, orasını kendi bilir.

c. Bilgisizlik gösterir:

Görmesine gördüm. **Amma konuşuyor amma konuşmuyor**, haberim yok.

170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178 ve ancak ikinci parçasına + **dır**, + **dir** vb. kopula geldiği taktirde 172, «belki» ile de kullanılabilir. Böyle olunca ihtimâl veyâ bilgisizlik gösterir. Yalnız ikinci parçanın önüne gelerek, «veyâ» bütün şekillerde kullanılır. Ve tam bir ilgisizlik, kesin bir tarafsızlık, başı-boş bırakma veyâ olma ifâde eder. «Ya», hem birinci hem ikinci parça önünde olmak şartı ile kullanılabilir. 172. şekilde pek görülmez. Ancak kopula alırsa «ya» ile kullanılması mümkündür. İhtimâl ve bilgisizlik anlamlarına delâlet eder. 175, 176, 177, 178 de ayrıca, bir sonuca varmak isteği sezilebilir. «ister», 171 den başka hepsinde iki defâ söylenmek sûreti ile kullanılarak, tam bir ilgisizlik, başı-boş bırakma, başına buyruk olma ve gizli bir tehdit anlamı verir.

VIII

179. öyle de ...-ar öyle (böyle) de ...-ar, öyle de ...-er öyle (böyle)
de ...-er vb.
180. öyle de ...-tı öyle (böyle) de ...-tı, öyle de ...-ti öyle (böyle)
de ...-ti vb.
181. öyle de ...-miş öyle (böyle) de ...-miş, öyle de ...-miş öyle
(böyle) de ...-miş vb.
182. öyle de ...-acak öyle (böyle) de ...-acak, öyle de ...-ecek öyle
(böyle) de ...-ecek

183. öyle de ...-ayım öyle (böyle) de ...-ayım, öyle de ...-eyim
öyle (böyle) de ...-eyim
öyle de ...-alım öyle (böyle) de ...-alım, öyle de ...-elim öyle
(böyle) de ...-elim
184. öyle de ... -öyle (böyle) de ...
öyle de ...-n, öyle (böyle) de ...-n
185. öyle de ...-sın öyle (böyle) de ...-sın, öyle de ...-sin öyle
(böyle) de ...-sin vb.
öyle de ...-sın-lar öyle (böyle) de ...-sın-lar, öyle de ...-sin-ler
öyle (böyle) de sin-ler vb.
186. öyle de ...-malı öyle (böyle) de ...-malı, öyle de ...-meli öyle
böyle de ...-meli
179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186 şu anlamlarda kullanılır:
a. Fiilin bildirdiği işin mevcûd iki durumdan ikisinde de yapıldığını veyâ yapılması mümkün olduğunu gösterir (yalnız 179, 180, 181, 182):
Öyle de koşar böyle de koşar.
b. Deneme yapılması teklifinde bulunduğu gösterir (yalnız 183, 184, 185, 186):
Öyle de söyleyelim böyle de söyleyelim.
c. Sonucun değişmeyeceğini gösterir (179, 180, 181, 182):
Öyle de kurtulur böyle de kurtulur.
d. İddia, irâde, gizli bir tehdit bildirir (179, 182, 184, 185, 186):
Öyle de dinleyecek böyle de dinleyecek.
187. Öyle de ...-sa öyle (böyle) de ...-öyle (böyle) de ...-se
Sonucun aynı olduğunu gösterir:
Öyle de yapsa böyle de yapsa, kendini kurtaramaz.

IX

188. ...-ar amma ne ...-ar, ...-er amma ne ...-er vb.
189. ...-tı amma ne ...-tı, ...-ti amma ne ...-ti vb.
190. ...-miş amma ne ...-miş, ...-miş amma ne ...-miş vb.
191. ...-ı-yor amma ne ...-ı-yor, ...-i-yor amma ne ...-i-yor vb.
192. ...-acak amma ne ...-acak, ...-ecek amma ne ...-ecek
193. ...-ayım amma ne ...-ayım, ...-eyim amma ne ...-eyim
...-alım amma ne ...-alım, ...-elim amma ne ...-elim
194. ... amma ne ...
...-n amma ne ...-n

195. ...-sın amma ne ...-sın, ...-sin amma ne ...-sin vb.
...-sın-lar amma ne ...-sın-lar, ...-sin-ler amma ne ...-sin-ler vb.

196. ...-malı amma ne ...-malı, ...-meli amma ne ...-meli

188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196 şu anlamlarlarda kullanılır:

a. Eksik bilginin tamamlanması için, ilgili kimseyi açıklamaya çağırır, yol araştırır. Bir husûsun halledilemediğini gösterir. Kararsızlık bildirir:

Peki, anladık yaptı. Yaptı ama ne yaptı?

b. Gizli bir alaya alma bildirir (yalnız 188, 189, 190, 191, 192):

Bulmuş ama ne bulmuş! Mubârek, dünya güzeli!

c. Beğenme gösterir. Fiilin bildirdiği işin çok üstün bir şekilde başarılı olduğunu veyâ başarılacağını anlatır (193, 194, 195, 196 da zayıf bir şekilde):

Süsleyecek amma ne süsleyecek! Bittikten sonra görürsünüz.

X

197. bir ...-ar bir ...-ar (ki), bir ...-er bir ...-er (ki) vb.

198. bir ...-tı bir ...-tı (ki), bir ...-ti bir ...-ti (ki) vb.

199. bir ...-miş bir ...-miş (ki), bir ...-miş bir ...-miş (ki) vb.

200. bir ...-ı-yor bir ...-ı-yor (ki), bir ...-i-yor bir ...-iyor (ki) vb.

201. bir ...-acak bir ...-acak (ki), bir ...-ecek bir ...-ecek (ki)

202. bir ...-ayım bir ...-ayım (ki), bir ...-eyim bir ...-eyim (ki)
bir ...-alım bir ...-alım (ki), bir ...-elim bir ...-elim (ki)

203. bir ... bir ... (ki)

bir ...-n bir ...-n (ki)

204. bir ...-sın bir ...-sın (ki), bir ...-sin bir ...-sin (ki) vb.

bir ...-sın-lar bir ...-sın-lar (ki), bir ...-sin-ler bir ...-sin-ler (ki) vb.

205. bir ...-malı bir ...-malı (ki), bir ...-meli bir ...-meli (ki)

197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205 şu anlamlarda kullanılır:

a. Fiilin bildirdiği işin çok açık bir şekilde ve süreli olarak yapıldığını veyâ yapılacağını gösterir:

Bir güldü bir güldü ki, katılacak diye korktuk.

b. İddiâ bildirir (197, 198, 199, 200, 201):

Bakın, o gün görürsünüz. **Bir konuşacak, bir konuşacak,** hayret edeceksiniz.

c. Tehdit ifade eder (202, 203, 204, 200):

Bir söylesin !?. Bir söylesin !?. O zaman ne yapacağımı ben bilirim.

d. Alaya alma bildirir (197, 198, 199, 200, 201):

Bir yapıyor bir yapıyor ki.. Deme gitsin.

«Bir» yerine, veya «bir» den önce «öyle» geldiği taktirde «ki» dâimâ kullanılır. Fazla olarak, önceki şekilde silik duran «iddia» bu şekilde, bilhassa 197, 201 de kuvvâtenir:

Öyle bir bitirir öyle bir bitirir ki.. Nasıl olduğuna siz de şaşarsınız.

XI

206. bir ...-ş (-y-iş) ...-tı (ki), bir ...-ş(-y-iş) ...-ti (ki) vb.
 207. bir ...-ş(-y-iş) ...-mış (ki), bir ...-ş(-y-iş) ...-miş (ki) vb.
 208. bir ...-ş (-y-iş) ...-ı-yor (ki), bir ...-ş (-y-iş) ...-i-yor (ki) vb.
 209. bir ...-ş (-y-iş) ...-ar (ki), bir ...-ş (-y-iş) ...-er (ki) vb.
 210. bir ...-ş (-y-iş) ...-acak (ki), bir ...-ş (-y-iş) ...-ecek (ki) vb.
 211. bir ...-ş (-y-iş) ...-ayım (ki), bir ...-ş (-y-iş) ...-eyim (ki) vb.
 bir ...-ş (-y-iş) ...-alım (ki), bir ...-ş (-y-iş) ...-elim (ki) vb.
 212. bir ...-ş (-y-iş) ...-(ki), bir ...-ş (-y-iş) ...-(ki) vb.
 bir ...-ş (-y-iş) ...-n (-y-ın) (ki), bir ...-ş (-y-iş) ...-n (-y-in) (ki) vb.
 213. bir ...-ş (-y-iş) ...-sın (ki), bir ...-ş (-y-iş) ...-sin (ki) vb.
 bir ...-ş (-y-iş) ...-sın-lar (ki), bir ...-ş (-y-iş) ...-sin-ler (ki) vb.
 214. bir ...-ş (-y-iş) ...-malı (ki), bir ...-ş (-y-iş) ...-meli (ki) vb.
 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214 şu anlamlarda kullanılır:

a. Fiilin bildirdiği işin çok esaslı yapıldığını veyâ yapılmak istendiğini bildirir:

Eli ile öyle bir vuruş vurdu ki.. (Ömer Seyf.)

b. 210 iddiâ bildirir, aynı zamanda güvenme gösterir:

Bir koşuş koşacak. Herkes hayret içinde kalacak.

c. Beğenme bildirir:

Azîzim görme... **Bir çalışış çalışıyor..** Hâlimden korkulur,

d. 212, 213 ün özel bir kullanılış şekli vardır. Birisinin, bir işi, ilgi çekecek derecede çok ve iyi yapması üzerine, onu tanıyanlar, bu işten hahsederken 212, 213 ü kullanırlar:

Sen ağaca çık, bir silkeleyiş silkele... Olan-biten erikler patır-patır yere indi.

Seninki ortaya çıksın, bir oynayış oynasın, bir oynayış oynasın... Millet, şaştı, kaldı.

Üçüzlü ve dördüzlü tekrarlar

Bunlar, bâzan, bir cümle içinde, bâzan, yan-yana iki cümleden birincisinin sonu ile ikincisinin başında olurlar. Ancak, bu ikinci şekilde bile, tekrâr edilen parçalar bir bütün halindedirler:

215. Tur kız oynar ısañ oyna oynamaz ısañ Cehennemde oyna.
(Dede Kor. 43)

216. Bulur ısam buldum, bulmaz ısam Tañrı verdi, Tañrı aldı neyleyeyin (Dede Kor. 52)

217. İyi... Yapalım... Yapalım amma ne yapalım?

218. Gülün... Gülün... Gülmenin sonu ağlamaktır. (Ömer Seyf.)

219. Boş lâflara kulak asma. Yapan, yapacağını yapar.

220. Geç kaldın azîzim. Söyleyen, söyleyeceğini söyledi.

221. Biz gelinceye kadar, alan, alacağını almış; veren, vereceğini vermiş.

222. Beyim öyle söyleme. Yapan, yapacağını yapıyor.

223. Biz böyle palavraları çok dinledik. Yakan, yakacağını yakar.

224. Sen hâlâ yerinde sayıyorsun. Öğrenecek, öğreneceğini öğrendi bile!

225. Dinleyecek, dinleyeceğini dinlemiş.

226. Kıracak, kıracağını kırıyor; kesecek, keseceğini kesiyor. Kimsenin arayıp sorduğu yok.

227. Yapsa, yapacağını yapar. Hiç biriniz mânî olamazsınız.

Örneklerini verdiğimiz bu tekrarlardan başka, daha önceki bölümlerden 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205 no.lu şekiller bâzan üç, bâzan dört, parçalı olarak kullanılabilirler:

Ben de evvelâ sebebini anlamadım; sonra, düşündüm, düşündüm, düşündüm buldum. (Ömer Seyf.)

Olamaz, olamaz, olamaz. (Ömer Seyf.)

Söyleyecek, söyleyecek, söyleyecek, söyleyecek... Sonunda kendisini dinlemek mecbûriyetinde kalacaklardı.

29, 38, 39, 40, 41, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214 no. lu şekiller, bâzan, tam olarak, iki veyâ üç gez tekrarlanabilirler:

Vurdukça vurdu... Vurdukça vurdu.

Anlattı da anlattı... Anlattı da anlattı... Anlattı da anlattı...
Artık, dinleyenlerde hâl kalmadı.

Bir gülüş gülsün, bir gülüş gülsün... Oda çın-çın öttü.

D

Bu bölümdeki tekrarlara cümlede sık-sık yer verilir. Bunlara, genel olarak bir isim vermek icâbederse «**heyecan tekrarları**» diyebiliriz. Heyecan tekrarlarında, duygulanmanın yeri büyük olduğundan dolayı, vurgu, kendilerinde önemli değişiklikler gösterir:

I

1. Aşağıdaki tekrarlar duygulanmanın en üstün derecelerinde kullanılırlar. Bunlar, âdetâ bir coşkunluk ifâdesi sağlamak için yapılırlar:

Birden **öyle müthiş, öyle keskin, öyle fecî, öyle korkunç** bir nâra attı ki... (Ömer Seyf.)

Tabîî ben de kendimden evvel gelenleri taklid edeceğim. **Onlar gibi nişanlanacağım, onlar gibi güvey gireceğim, onlar gibi çocuklarım olacak. Onlar gibi âile sâhibi bir baba olacağım, onlar gibi, heyhât... Onlar gibi öleceğim.** (Ömer Seyf.)

Sarhoş **olmadığın halde, deli olmadığın halde, tıpkı bir sarhoş gibi, tıpkı bir deli gibi** kendi kendine: Yaşasın hürriyet diye bağırdın. (Ömer Seyf.)

Kulaklarıma **inanamıyordum, bu kadar nârin, bu kadar güzel, bu kadar nahif** bir vücutta, böyle kuvvetli bir rûh... (Ömer Seyf.)

Her an **daha yüksek daha coşkun daha gergin**
Binlerce **ağızdan bir ilâhî gibi engin**
Sesler **denizin ufkunu uçtan-uca sardı.**

(Yahya Kemal)

Baktım konuşurken **daha bir kerre güzeldin**
İstanbulu **duydum daha bir kerre sesinde**

(Yahya Kemal)

Teñri yarlıkadukın üçün, kutum bar üçün kagan olurtum.

(Orh.)

Ay oğullar köp men aşdum Uruşgular köp men kördüm
Çıda bir köp ok addum Aygır birle köp yürüdüm

(Oğuz Ka. 32, 372-374)

Kanı atam kanı anam Bu dert ile nice yanam

(Yunus Emre)

Böyle lâtif bezenüben Böyle şirin düzenüben
Göñül Hakka özenüben Dilek nedir neye muhtaç

(Yunus Emre)

Gögsi güzel tağlar başına çıkgıl, menüm savaşıduğum,
menüm döğüşdüğüm, menüm çekişdüğüm, menüm kılıçlaşduğum
görgil, öğrengil. (Dede Kor. 48)

Aç mısın yok mudur ekmeğin aşın Odan ne karanlık yok mu ataşın
Hanidir güveyin hani yoldaşın Hani kapın bacan yolların hani

(Kağızmanlı Hıfzı)

2. Aşağıdaki tekrarlar; hiddet, tehdit, ısrar, irâde, inat, iddiâ, neş'e, güvenç, hayret, şaşkınlık, telâş, dehşet, istihzâ, acınma, keder, sebât, hâtrâyı yoklama, düşünmek isteme, telkîn vb. vb. rûhî durumları gösterirler. Bunların hemen hepsi nidâ mâhiyetinde tekrarlardır.

a. İsim, sıfat, edat, zarf, zamir ve nidâ tekrarları:

Hiç, hiç, hiçbir vakit... Onların hayâli hep hayal kalacak.
(Ömer Seyf.)

Yarın, yarın... Demek bu son kederli gecemiz (Ömer Seyf.)
Hem binlerce metre yukarıda, bulutların arasında... Ne
zevk! Ne zevk! (Ömer Seyf.)

O halde niçin, niçin beni istemeyesin!?. (Ömer Seyf.)

Fakat... Fakat, bunun gibi hayattaki her gülünç şeyin
altında görünmez bir fâciâ yok mudur? (Ömer Seyf.)

Hayır, hayır... Hayır işte. (Ömer Seyf.)

Yâni... Yâni işte... Horzsuz kümes mezarlığa benziyor
vesselâm! (Ömer Seyf.)

Tosun, Tosun incilere bak! (Çağlayanlar)

Ben Türküm oğullar, ben Türküm! (Ömer Seyf.)

Ha gayret, ha gayret... Biraz daha çabuk. (Ömer Seyf.)

Yo... Yo... İşte bu kat'iyen olamaz. (Ömer Seyf.)

Ben, ben mümkün değil bir hafta oturamam. (Ömer Seyf.)

b. Fiil tekrarları :

Şimdi bu yaptığı deliliğin sebebini ona soracağım. Ona göstereceğim, ona göstereceğim, ona göstereceğim! (Ömer Seyf.)

Ricâ ederim bakmayınız. Bu garip nazarla... Bana bakmayınız böyle... Korkuyorum, korkuyorum! (Ömer Seyf.)

Sevininiz hâinler, sevininiz! Bizim felâketimiz sizin için saâdettir. (Ömer Seyf.)

Dinleyiniz, dikkatle dinleyiniz. (Ömer Seyf.)

Yuttum! Taşları yuttum! (Ömer Seyf.)

Ne oldun cicim!? Ne oldun!? (Ömer Seyf.)

Hayır iyi kokla! Derin kokla! Gözlerini kapayarak kokla! Koklarken gözlerinin önüne ne geliyor? Neresi geliyor? Söyle, Allah aşkına bütün rûhunla, bütün nefesinle kokla... (Çağlayanlar)

A, a, a... Gördün mü, şapkalıları gördün mü? (Ömer Seyf.)

Tur kız oynarısã oyna. oynamazısã Cehennemde oyna (Dede Kor. 43).

Yalnız onun şarlatanlığını, bana haksız hücum ettiğini ispat edersem bana tarziye verir mi?

Reis hakkından emin olanlara hâs bir tereddütsüzlükle:

— Veririm, veririm, ispat et bakalım! (Ömer Seyf.)

Arka taraflardan:

— Anlamıyoruz, anlamıyoruz! Türkçe söyleyin!

İtirazları işitildi. (Ömer Seyf.)

Perîde — Ya o kırmızı suratlı hımbıl!

Hayranzâde — Sözde benim mahalle arkadaşımış! Tanımıyorum, tanımiyorum! Vesselâm. (Ömer Seyf.)

Geç, geç! Böyle gevezelikleri dinlemek istemem (Ömer Seyf.)

Birdenbire karşıdan iri, kara bir köpek çıktı. Koşarak geliyordu. Arkasından, birkaç adam, kalın sopalarla kovalıyorlardı. Bize: «Kaçınız, kaçınız! Isıracak!.. diye bağırıyorlardı. (Ömer Seyf.)

Bana lâkırdı söylemeyiniz. Elinizi dokundurmayınız. Yaklaşırsanız haykıracağım. Allah aşkına çıkınız, çıkınız! (Ömer Seyf.)

*Ne oğurdur, ne oğurdur
Kulağın aç, kulağın aç*

Çalab ağzında kığırmak
Bola kim anda değersen
(Mevlânâ)

*Yandı bu gönlüm, yandı bu gönlüm
Yanmada derman buldu bu gönlüm
Yan ey gönül yan, yan ey gönül yan
Yanmada oldu derdine dermân*

(Hacı Bayram Veli)

Bir bülbülcük konmuş dağlar başına
Sal Allahım, sal sılama varayım.

(Pîr Sultan Abdal)

*Sana derim sana sürmeli geyik
Kaçma benden, kaçma, avcı değilem.*

(Hatâyî)

*Tutam yâr elinden tutam
Olam bir yaralı bülbül*

*Çıkam dağlara, dağlara
İnem bağlara, bağlara*

(Emrâh)

*Yürü yiğit yürü yoluyla yürü Ağustosta erir dağların karı.
(Dadaloğlu)*

3. Kendiliğinden tekrarlanan edat, zarf ve zamirler :

*Kimi yiğit kimi hoca
Gündüzleri olmuş gece*

*Kimi vezir kimi koca
Ançulayın çoklar yatur*

(Yunus Emre)

Kimi yayı öptü, kimi fırlattı.

(Yahya Kemal)

*Kimi kaşa, kimi göze, kimi cilde, kimi ellere ayaklara, kimi
şişmanlığa, kimi zayıflığa, kimi boya, kimi kalçaya, bakar. Hal-
buki ben... Profile bakarım.*

(Ömer Seyf.)

Kimine alafranga, kimine sıska, kimine şirret gibi kusur bulurlar.

(Ömer Seyf.)

Bazı bu taraftan, bazı öbür taraftan girerler.

Gerek bu işi gerek diğer işi üç saat içinde bitirmem lâzım.

Kayısı kopar kör, kayısı konar Kayısı çapar kör, kayı suv içer.

(Kut. Bil 24, 73)

Kidin öngdün ermez ne soldın öngün

Ne astın ne üstün ne oturu orun.

(Kut. Bil. 19, 18)

Ne varlığa sevinürüm
Aşkın ile avunurum

Ne yokluğa yerinürüm
Bana seni gerek seni
(Yunus Emre)

Evet! Orası ne Hint, ne Sint, ne Çin, ne Maçin, ne Viyana,
ne de Romaydı. (Ömer Seyf.)

Yok lisan konuşturmamak, yok mektepleri kapatmak.
(Ömer Seyf.)

Hem çiziyor hem düşünüyordum.
Adımları hem seyrek hem ağırdı. (Ömer Seyf.)

Gönül gurbet ile varma, Ya gelinir ya gelinmez.
Her güzele gönül verme, Ya sevilir ya sevilmez.
(Erzurumlu Emrâh)

Ya otağı suya kaptırdılarsa... Ya taht bulunmazsa?.. (Ömer Seyf.)
Kalkanı bir tarafa mızrağı bir tarafa gitti. (Ömer Seyf.)

Bir cihetten hakkınız var, bir cihetten yok.
Bir yandan giriyor bir yandan çıkıyor.
Birimiz ölecek. Amma ben amma ol!

II

Aşağıdaki tekrarlar, cümle içerisinde, herhangi bir sebeple, bir söz üzerinde durmak istediğimiz, o sözün önemini veyâ özelliğini belirtmek istediğimiz zaman yapılırlar. Bu bakımdan, bu türlü tekrarlara «önemlendirme tekrarları» diyebiliriz. Bunlar, bâzan, taklîdî bir mahiyet taşırlar:

Bu mühim, pek mühim bir emirdi. (Ömer Seyf.)

Halbuki, İsmâil Mirzâ hâini, daha kale kapısından çıkar çıkmaz hepsini çoluk çocuk, kadın, ihtiyar... Hepsini doğramış, bir tek cana olsun aman vermemiştir. (Ömer Seyf.)

Kanapenin üzerinde, yükseklerden, pek çok yükseklerden kendisine bakan bu Türk çocuğunu kucakladı. (Ömer Seyf.)

Bir şarlatan, evet Bucaklılar, bir şarlatan, tâ Turfan tepelerinden kopan Altâyî bir çığ gibi bizim üzerimize çökmüş, bizi aldatıyor, Bucaklılar bizi aldatıyor. (Ömer Seyf.)

Çünkü kendi daha eski, pek eski, gayet eski bir şîve ile söylüyordu. (Ömer Seyf.)

Bu bir kanun, *tabiatin kanunu*. (Ömer Seyf.)

Fakat, işte ben, bu eleme duymadım. Duymak istemedim.
(Ömer Seyf.)

Ençok sevdiğim şey okumakla - *amma edebî şeyler okumakla* - düşünmektir. (Ömer Seyf.)

Bu yemek hoşuna gitmişti, pek hoşuna gitmişti. (Çağlayanlar)

Anadolu Türk Ocaklarının defterine ismini, mihrâbına kalbini veren, genç, isimsiz ocaklı, ölümü ile çok güzel olan, fecî olduğu kadar güzel olan ölümü ile, bizim için hem bir hicap mevzuu oldu hem de bir ümit kaynağı. (Dağ Yolu)

Korktu. Kelîmenin bütün mânasiyle korktu. (Mem. Hik.)

Pantolonu dizlerinden yamalı, dişleri eksik ve suratı, sarı, sap sarı idi; gözlerinin akına kadar sarı idi. (Gurbet Hik.)

Yalnız, bütün vücûdunda, o iri endamlı dökme kelribar vücûdunda, öyle bir sokulmak, bir kedi gibi mırıldana mırıldana yaltaklık etmek istidâdı göze çarpardı ki... (Mem. Hik.)

İşte yine gece, yine tipi, yine yollar... Fersahlarca, aylarca uzanan, kuş uçmaz, kervan geçmez yollar. (Gurbet Hik.)

Ben arkadaşınız, ocağın başında yavaş yavaş ihtiyarlık senelerine doğru giden ben, çok genç yaşında, dostlarımın uzun süren isrârını yenemiyerek, burada el'an üzerimde duran vazîfeyi kabûl ettim. Kabûl ettim, fakat büyük mes'ûliyetini duyarak. (Dağ yolu)

III

Bu bölüm paralel söz dizilerine ayrılmıştır. Paralel söz dizileri, aynı konuyu, bâzan başka-başka yönlerden alan ve girişteki ilk söz dizisinin unsurlarını, ya bütün-bütüne veyâ büyük bir benzerlikle taşıyan söz dizileridir. Türk dilinin, köktürkçeden başlayarak, bu tipe verdiği önem, metin çözümlemelerinde çok pratik faydalar sağlamaktadır:

Anta kisre *inisi içisin teg kılınmaduk erinç; og(u)lı kañın teg kılınmaduk erinç; biligsiz kagan olurmuş erinç, yablak kagan olurmuş erinç; buy(u)rukı yeme biligsiz ermiş erinç; yablak ermiş erinç.* (Orh.)

İlgerü *şantun yazıka tegi süledim; taluyka kiçig tegmedim. Bir(i)gerü tokuz ersinke tegi süledim; tüpütke kiçig tegmedim.* (Orh.)

«İllig budun ertim.
 İlim amtı kamı?
 Kimke ilig kazganur men?»
 Tir ermiş.
 «Kaganlıg budun ertim.
 Kaganım kamı?
 Ne kaganka işig-küçüg birür men?»
 Tir ermiş. (Orh.)

Ol gün ciğerinde olan er yiğitler belürdi. Ol gün muhanetler sapa yer gözetti. Ol gün bir kıyâmet savaşı oldu, meydan tolu boşaldı. (Dede Kor. 24)

Hanum, hey... Bir gün Kam Han oğlu Han Bayundur yerinden turmuşıdı. Şâmî günlüği yeryüzine diktürmüşıdi. Alasayvanı gökyüzine aşanmışıdı. Biñ yerde ipek halıcası döşenmiş idi. (Dede Kor. 3)

Sarb yürüriken kazılık ata nâmerd yiğid bine bilmez, binince binmese yeg. Çalub keser öz kılıcı muhannesler çalınca çalmasa yeg... Adam içmez acı sular sızınca sızmasa yeg. Ata adını yürütmeyen hoyrad oğul ata belinden inince inmese yeg. (Dede Kor. 1)

Gittikde yerün otların geyik bilür. Göğez yerler çimenlerin kulan bilür. Ayrı ayrı yollar izin deve bilür. Yedi dere kokuların dilkü bilür. Oğul kimden olduğın ana bilür. Erin ağırın yeynisin at bilür. (Dede Kor. 2)

Kuduz kurtlar evümi dalar gördüm. Kara deve eñsem der karvar gördüm. Kargı gibi kara saçum uzanur gördüm. Uzanuban gözümü örter gördüm. Bileğümden on barmağımı kanda gördüm. Niçe ki bu düşü gördüm, şundan berü aklım, usum dere bilmem. (Dede Kor. 15)

Gönül gurbet ile varma, Ya gelinir ya gelinmez
 Her güzele meyil verme, Ya sevilir ya sevilmez.

(Erzurumlu Emrâh)

Abdest alsan aldın demez, Namaz kılsan kıldın demez.
 Kadı gibi haram yemez, Şeytan bunun neresinde?

(Dertli)

Bu mâvi yün mâvisi midir? Hayır değildir. Bu mâvi ipek mâvisi midir? Hayır, ipek mâvisi de değildir. Bu mâvi göklerin mâvisidir. (Dağ Yolu)

Mâzideki kulübe bugün muhteşem bir âbidedir. Mâzideki sal bugün bir dretnottur. Mâzideki Masalcının bir kutuya binip memleketten memlekete uçmak hulyâsı bugün bir hakîkattir.

(Ömer Seyf.)

Yokuşlardan mütemadiyen seller akıyor ve oluklardan mütemâdiyen sular boşanıyordu.

(Mem. Hik.)

Nekadar yese yine aç, ne kadar içse yine susuz, nekadar dinlense yine yorgundu.

(Çağlayanlar)

E

Bu bölümde görülecek tekrarlar, tek başına kullanılabilen ve söz birliği niteliğinde olan kalıplaşmış şekillerle, diğer bölümlere giremeyen daha özel tekrarlardır.

1. Geniş anlamda bir karşılama bildiren aşağıdaki şekil, bir şeye o şeyin tıpkısı ile davranıldığını gösterir. Tekrarlanan sözlerden birincisi datif ekilidir:

Başa baş, göze göz, dişe diş, cana can, kana kan, kısasa kısas, inada inat, yeke yek, teke tek, bire bir, lâfa lâf, söze söz, şakaya şaka...

2. Bir işte yâhut bir davranışta kesinlik, verilen karâra tam bir bağlılık, büyük bir yetki gösterir. Sözlerden birincisi iyelik ekilidir:

- a. Sözümler söz.
Günümüz gün.
İşimiz iş.
- b. Dediğiniz dedik.
Kırdığın kırdık.
Astığımız astık.
- c. Vurdukları vurduk.
Kestikleri kestik.
Yaptığı yaptık.

3. Kesin bir hüküm bildiren şu şekiller, genel olarak, beğenme, beğenmeme gösterir. Değerle ilgilidir:

- a. Para paradır.
Söz sözdür.
İş iştir.
Asalet asâlettir.

b. Aynı şekil menfi anlamdaki sözlerin yardımı ile menfi yöndeki hükümler için kullanılır :

Adam adam *değil*.

Cümle cümle *değil*.

Adamın gülüşü gülüş *değil*.

Neresi âhenkli canım! Bir defâ, yürüyüşü yürüyüşe *benzemiyor*.

Ayağı ayak *değil* fakara tarlası.

Yazısı yazıdan *başka herşeye benziyor*.

c. İki şey için aynı zamanda ve aynı yönde-çoğun menfi yönde-bir hüküm verildiğinde aşağıdaki şekil kullanılır :

Ne kız kız, ne oğlan oğlan.

Apardı gönülümü bir hoş kamer yüz canfezâ dilber.

Ne dilber dilber-i şâhid ne şâhid şâhid-i server.

Men ölsem sen büt-i şengül sürâhî eyleme kulkul.

Ne kulkul kulkul-i bâde ne bâde bâde-i ahmer.

Başumdan gitmedi hergiz senünle içtiğim bâde

Ne bâde bâde-i mestî ne mestî mestî-i sâgar

. . . . .
Hasanoğlu saña gerçi duâcıdır velî sâdik

Ne sâdik ne sâdik-ı bende ne bende ne bende-i çâker.

(Hasanoğlu)

Ben Hindin, İranın o üstlerinde oklarla vurulmuş, ceylân kaplan resimleri, çelimsiz süvâriiler, bücür insanlar, kurbağalara benzeyen kuşlar işlenmiş halılarını sevmem. Onlarda **ne hayvan hayvan ne çiçek çiçektir**.
(Çağlayanlar)

d. Yukarıdaki şekil çok nâdir olmakla beraber «**değil**» ile müsbet yönde de kullanılır. Bu taktirde, çoğun bir savunma, bir taraflı çıkma bildirir :

Yook... Öyle deme. Ne sözü söz *değil* ne hareketi hareket *değil*.

e. İleri sürülen bir şeyin öz değerinin ne olduğunu anlamak veyâ anlatmak için kullanılan şu şekilde, bâzan araya bir sıfat veyâ bir edat girer :

Şu adam ne iyi adamdır.

Şu görünen yayla ne güzel yayla Bir dem sürmedim giderim böyle
(Pîr Sultan Abdal)

Kazan bakdı, gördi, çoban ağacı arkasına almış gelür. Aydur:

— Mere çoban *bu ağaç ne ağaçdur?* (Dede Kor. 28)

Mere kızlar *bu yiğit ne yiğitdür?* (Dede Kor. 19)

f. Beğenme, öğme bildirmek için aşağıdaki şekil kullanılır:
Bin-boğa'yı desen *ünlüdür ünlü* Güz ak saya giyer yaz emir donlu.
(Dadaloğlu)

Horoz değil mübârek, *sülündü sülün...* (Ömer Seyf.)

g. Gizli bir öğünme, bir beğenme veyâ alaya alma yâhut, alınma bildirir. Bâzan, baştan savma edâsı taşır:

Bu söz başka söz.

Bu iş başka iş.

Bu bakış başka bakış.

h. Taraflı çıkma, savunma, açıklama bildirir. Bâzan, gizli bir alaya alış ifâde eder:

Bu bakış o bakış değil.

Bu adam öyle adam değil.

Bu kadın *senin bildiğin* kadın değil.

Bu çocuk *sizin tanıdığınız* çocuklardan değil.

4. Şu şekiller, beğenme veyâ beğenmeme, yâhut, beğenir görünerek alaya alma bildirir:

a. Buluşu da buluş *mâşallah.*

Zekâsı da zekâdır.

Kalemi de kalem *hani.*

Güzelliği de güzellik *doğrusu.*

Şiiri de şiir *yâni.*

Kız da kız *yokmu ya!?*

Sözü de sözdür *ha...*

Şarkısı da şarkı *Allah için.*

Temizliği de temizliktir *neme lâzım...*

b. Doğruluğuna doğrudur.

İyiliğine iyidir.

Sağlamlığına sağlamdır.

Bu şekil bilhassa mâzeret arama gösterir:

Büyüklüğüne büyüktür. *Lâkin...*

Zayıflığına zayıftır. *Fakat...*

Sıcaklığına sıcaktır. *Amma...*

Oynaklığına oynaktır. *İllâ...*
 Çocukluğuna çocuktur. *Gel gör ki...*
 Sağlığına saftır. *Neylersin ki...*

Sıfatlara dayanan bu tekrar şekli «olmasına, bulmasına vb.» ile de kullanılır (krş. Fiil kipleri 36. şekil):

Sağlam olmasına sağlamdır. *Amma...*
 İri olmasına iridir. *Fakat...*
 Zayıf görünmesine zayıf görünür. *Lâkin...*
 İyi durmasına iyi duruyor. *Amma...*

- c. Güzel amma ne güzel.
 Buluş amma ne buluş.
 Koşu amma ne koşu.
 Çalışma amma ne çalışma.

5. Bir şeyin bir gez yapıldıktan sonra, bir daha yapılmadığını veyâ yapılan şeyin sonucunun hâlâ devâm ettiğini gösterir:

Gidiş o gidiş. Bir daha görünmedi.
 Bakış o bakış. O dakikadanberi onun kölesi oldu.
 Darılış o darılış. Hâlâ konuşmuyorlar.
 Uyuyuş o uyuyuş. Daha uyanacak.

6. Bir şeyin, kendi cinsinden bir başka şeye, herhangi bir münâsebetle ilgisini gösterir:

Bir yoldaş yoldaşına, yañılsa râzın dese aña yüz ol denlü
 hâşiyeler katub müft zift dellâl olalar. (Dede Kor. XXXII)
 Koñşı koñşı, evine varmaktan eğri hayâl kala
 (Dede Kor. XXXI.)
 Kimsenüñ kimse yanında ödünçden hâceti bitmeye
 (Dede Kor. XXXI).

İnsan insana lâzım olur.

7. Bir şeyin niteliğinin bozulduğunu gösterir. Bu şekil, *çık-*, *geç-*, *ol-* fiilleri ile kullanılır. İkinci parça datif ekilidir:

O zamana kadar **biz bizlikten geçeriz.**

İnsan insanlıktan olur.

İşte bu sûretle **at atlıktan çıkar** büsbütün başka bir hüviyet iktisâb eder. (Gurbet Hik.)

8. Bir şeyin bir parçasını, başka bir şeyin bir parçasına benzetirken aşağıdaki şekil kullanılır:

Adakı *ud* adakı *deg*, billeri *böri* billeri *deg*, yağrı *kiş* yağrı
deg, kögüsü *adug* kögüsü *deg* irdi. (Oguz Ka. 10, 12-14)
 Kapısı *han* kapısı kadar var.

9. Birşeyin birçok kereler yapıldığını veyâ birşeyden birçoğunun belli bir tertib üzere bulunduğunu göstermek için şu şekil kullanılır:

İltifat iltifat *üstüne* veyâ İltifat *üstüne* iltifat
 Ziyâfet ziyâfet *üzerine* veyâ Ziyâfet *üzerine* ziyâfet
 Raf raf *altına* veyâ Raf *altına* raf
 Dedikodu dedikodu *arkasına* veyâ Dedikodu *arkasına* dedikodu
 İçki içki *ardına* veyâ İçki *ardına* içki
 Haber haber *peşinden* veyâ Haber *peşinden* haber
 Sıra sıra *önünce* veyâ Sıra *önünce* sıra
 Bardak bardak *içinde* veyâ Bardak *içinde* bardak
 Kapı kapı *dışında* veyâ Kapı *dışında* kapı
 Duvar duvar *etrâfında* veyâ Duvar *etrâfında* duvar
 Oda oda *yanında* veyâ Oda *yanında* oda

İhtiyar diplomat *cigara cigara üzerine* yakıyor... (Ömer Seyf.)

Rahat istedikçe *gaile üstüne gaile* çıkıyordu. (Ömer Seyf.)

Not: Bu şekilde en çok kullanılan iç, üst, üzeri, arkası'dır.

10. Bir şeyin, müsbet veyâ menfi yönden, yüzde-yüz saf olduğunu, o şeyin katışıksızlığını gösterir:

Türk oğlu Türk; Hin oğlu hin; Merd oğlu merd
 Mere kavat oğlu kavatlar, ata durur iken oğul elin mi öperler?
 Mere dadı men avcı değilüm, beğ oğlu beğim. (Dede Kor. 28)
 Küyegü atsa, elün kurtsun, parmakların çürisün hey toñuz oğlu
 toñuz der idi. (Dede Kor. 40)

11. Bir şeyin çok miktarda, bulunduğunu gösterir:

Kapı, kapı, kapı... Her taraf kapı. Ev değil han.

Arabalarda, at üzerinde, hem koşan hem söyleyen, yakaları rozetli, elleri kamçılı deli gibi adamlar. Sonra bayraklar, bayraklar, bayraklar... (Ömer Seyf.)

Minare, minare, minare... Minâresi bu kadar çok olan bir memlekete az rastgelinir. (Gurbet Hik.)

Hâsılı yaşamak! Yaşamak! Yaşamak! (Ömer Seyf.)

12. Yazı dilinde az görünmekle berâber, konuşmada, «benzetme» hallerinde «gibi», «kadar» la kullanılan şu şekil, ancak, benzetilen birden fazla olduğu takdirde, meydana gelir:

Boncuk gibi-boncuk gibi gözler
 Yumruk gibi-yumruk gibi kaysılar
 Kuş gözü gibi-kuş gözü gibi del-
 Minâre kadar-minâre kadar ağaçlar
 Parmak kadar-parmak kadar adamlar
 Kol kadar-kol kadar kes-

Fiillerin özel kullanılışları

1. Hendyadyoinlerle kullanılan fiillerin kipleri ve çekimleri aynıdır :

Gelen ağlar giden ağlar

Sola бүктü... Sağa бүктü sola бүктü. Her бүkülüşünde yaradan, koyu, kalın, bir kan tabakası kabarıyordu. (Gurbet Hik.)

Bir bahar günü Tiflisten yola düştük. *Dağ geçtik deniz geçtik, çöl geçtik...* (Gurbet Hik.)

Dur bugün dur yarın... Hep hazırdan yiyor içiyor... Çevirmediği dolap kalmıyordu. (Ömer Seyf.)

Şarkta olsun garpte olsun, sefere çıkarken galeyana gelen asker hep «Kızılelmaya...» diye bağrışıyorlardı. (Ömer Seyf.)

2. Biri-biri ile sınımsız ilgili olan iki cümleden birincisini bitiren fiil, ikincisinin başında çekim farkı ile kullanılabilir. Bu kullanılış bilhassa *masal üslûbuna* özeldir :

Kişi oğ(u)lunta öze eçüm-apam Bumın Kağan, İştemi Kağan olurmuş; olurupan, Türük budunuñ ilin törüsin tuta birmiş, iti birmiş. (Orh.)

Teñri yarlıkadukın üçün, kutum bar üçün kağan olurtum; kağan olurup, yok çigany budunug kop kobrattım (Orh.)

Kargı gibi saçum uzanur gördüm; uzanuban gözümü örter gördüm. (Dede Kor. 15)

Tur kız oynar isañ oyna, oynamazısañ *Cehennemde oyna.* (Dede Kor. 43)

Bulurısam buldum; bulmazısam Tañrı verdi Tanrı aldı neyleyeyin. (Dede Kor. 52)

Sen seher yelisin gider gelmezsin

Gelirsen de bana bâki kalmazsın. (Pîr Sultan Abdal)

Kul Mehmedim bunu böyle söyledi

Söyledi de yaşın yaşın ağladı.

Dayanamamış, yolunu bulmuş, halvetiñe girmiş; girmiş, fakat, daha iki lâf etmeden,.. (Gurbet Hik.)

3. Bir cümlede aynı fiil, anlamı açıklanmak veyâ kuvvetlendirilmek üzere, çekimi değiştirilmek sûreti ile tekrarlanır :

Hasip efendi, kırk senedir böcekçiliğe hasrettiği hayâtını, şimdi hasta yatan Fotikasını, bu fabrikanın öldürdüğü, öldüreceği kızları düşünüyordu. (Mem. Hik)

Evet, nefes alamıyordu; boğulacaktı, boğulmak üzere idi. (Gurbet Hik.)

Onun içindir ki, kımıldamadan, kımıldanırım diye uyumad an yatıyordum. (Gurbet Hik.)

Biz ölmeyiz, ölmeyiz. (Dağ Yolu)

Fakat, bu hususta tenkîde girişmediler, girişmediler. (Çağlayanlar)

4. Çok karakteristik bir kullanılış şekli de, bilhassa *masal üslûbuna* âid olan, Fiilî zarfın, tavsîb ettiği fiille yer ve çekim değiştirmesidir. Böylece, çapraz bir tekrar çifti meydana gelmiş olur :

Şâir açıldıkça söylemiş; söyledikçe açılmış.

Baktı, baktı ağladı; ağladı, ağladı baktı.

Çaldıkça coştı, coştukça çaldı.

Özel fiil şekilleri

1. *adak ada-*, *adım at-*, *aş aş-*, *av avla-*, *bağ bağla-*, *bañ bañla-* (Dede Kor. 45), *bek bekle-* «Geceleri, bostan ve mısırlıkları, domuzlardan korumak için bekçilik etmek; avda pusuda beklemek» (Kandıra), *biçki biç-*, *bilig bil-*, *bitig biti-*, *boy boyla-* (Dede Kor. 12), *casus casusla-* (Dede Kor. 14), *çakmak çak-* *çalgı çal-*, *çaşut çaşur-*, *çizgi çiz-*, *dek dekle-*, (Dede Kor. 3), *dilek dile-*, *dizi diz-*, *diñi diñle-*, *giyim giy-*, *iş işle-*, *içki iç-*, *kayak kay-*, *oyun oyna-*, *örgü ör-*, *sorgu sor-*, *söz söyle-*, *sü süle-*, *sürgü sür-*, *sürme sür-*, *sünüş sünüş-*, *tav taola-*, *tip ti-*, *toy toyla-*, *uyku uyu-*, *vurgu vur-*, *yağış yağ-*, *yağmur yağ-*, *yakı yak-*, *yapı yap-*, *yama yama-*, *yaş yaşa-* (Dede Kor. 64), *yagğı yay-*, *yazı yaz-*, *yemek ye-*, *yemiş ye-*, *yol yorı-* vb. vb.

Fiillerin eski devirlerde hep bu tipte olduğunu gösteren- bu gün elimizde bulunan metinlerde tesbit edebildiğimiz-döküntü hâlinde yukarıdaki örneklerden başka, bilhassa, cenup şivesinde bir **vuruş vurdu ki...** ve **inim inim inliyordu...**vb. şekilleri de bu eski kullanışı canlı bir şekilde devâm ettirmektedir.

2. Bâzan müterâdîf, bâzan da -birinci fiilin zarf olarak kullanılması ile- mürekkep fiil teşkil eden şu fiiller çok özel bir tekrar örneğidirler :

ara- araştır-, bul- buluştur-, bur- buruştur-, böl- bölüştür-, büz- büzüstür-, çak- çakıştır-, çek- çekiştir-, çirp- çirpıştır-, çiz- çizmiştir-, kar- karıştır-, kat- katıştır-, kırp- kırpıştır-, sav- savuştur-, sor- soruştur-, sür- sürüştür-, süz- süzüstür-, tak- takıştır-, tep- tepmiştir-, tık- tıkıştır-, ver- veriştir- yak- yakıştır vb.

3. Şu fiiller de özel bir yapıdadırlar :

büz- büzele-, çek- çekele-, çamp- çampala-, çirp- çirpala-, çiz- çizele- diz- dizele-, dürt- dürtele-, it- itele-, kak- kakala-, kov- kovala-, sars- sarsala-, silk- silkele-, tep- tepele- vb.

4. Aşağıdaki fiiller de çok karakteristik bir mâhiyet arzeder:

bur-, burmala-, dür- dürmele-, kar- karmala-, sar- sarmala-, sür- sürmele-, tep- tepmele- vb.

5. Bir işin pek kolay bir şekilde, gayet kısa bir zamanda ve arka-arkaya yapıldığını göstermek için *ver-* fiili ile teşkil edilen aşağıdaki şekil kullanılır :

yapı-yapı ver-, gülü-gülü ver-, veri-veri ver-, koşu-kosu ver- vb.

Hecenin tekrârı ile yapılan sözler

Çocuk dili, tabiat taklidi vb. gibi çeşitli kaynaklardan gelen ve dilimizde oldukça büyük bir yekûn teşkil eden bu sözler üzerindeki incelememizi bir başka yazıya bırakarak, şimdilik, bunların birkaç örneğini yapılarına göre sıralamak sûreti ile, vereceğiz:

- a. *baba* «baba, büyük baba» Uyg. Söz. 21; Zenker 56
bişi «anne, teyze, hala vb.» Söz Der. 203
cici «abla, teyze, hala, yenge vb.» Söz Der. 272; İd. 25
dada «baba» Zenker 418
mama yaşlı kadın, kadın» İd. 57; Alt. Gr. 313
tutu «anne, teyze vb.» Çağ. Lü. 114
filfil «tavuk ve kuş kanatlarının ucu» Söz Der. 580
sünsün «cüsse» Kayseri Söz. 80
yaya «insanın oturacağı» Kaşg. 763
balbal «gürültücü, şamatacı» Anadil. Der. 22

- cakcak* «çalçene» Anadil. Der. 22
ciğciğ «şaşaalı» Söz Der. 258
- b. *cımcıma* «ufak· tefek» Söz Der. 262
dırdıra «uzun boylu adam» Söz Der. 430
farfarı «olur- olmaz şeye kızan» Kayseri Söz. 35
hülkülü «vehimli» Söz Der. 759
köhköhü «yelpik» Anadil. Der. 247
lağlağ «müstehzî, hafifmeşrep, boşboğaz» Doğu İl. Ağ. Top. 280, Sivas Tokat İl. Ağ. Top. 250
pirpiri «çabuk hiddetlenen» Anadil. Der. 312
- c. *bitbıdık* «bildircin» Söz Der. 201
cercerek «çırlık kuşu» Abuşka 231
galgalak «kaz palazı» P. C. 384
perperek «bir su kuşu» Ğagat. Spr. 278
ferferek «topaç» P. C. 388
hırhırık «iki cevizden, içi oyulmak sûreti ile yapılan oyuncak» S. D. 730
- d. *saksağan* «mâruf kuş» Hü. Kâz. III, 18
çitçitan «çitlenbik ağacı» Söz Der. 343
dağdağan «bir çeşit çitlenbik» Söz Der. 393
- e. *pirpirim* «bir ot adı» Hü. Kâz. II, 29
pürpürüm «semiz otu»
- f. *bekbekey* «bir kadının gençliğine ait şarkı» Kırgız Söz. 83
- g. *pohpohçu, şakşakçı, goygoycu, farfaracı*
- h. *kaça kaç* «rakam bulma oyunu»
tepe tüp «çakı ve benzeri sivri aletlerle toprakta oynanan bir oyun» Düzce
- i. *gırav gırav* «bir çeşit alaca karga» Söz der. 632
bici bici «keçi» Söz der. 203
biye biye «kısırak urgacı» Çağ. Lû. 34, P.C. 192
sümür sümür «şarap» P.C. 361
- j. *alayla bulayla* «bir çeşit oyun» Yusuf Ziya Demircioğ., Anadolu Çocuk Oyunları.
ellem büllem «kışın oynanan bir oyun» Yusuf Ziya Demircioğ., Anadolu Çocuk Oyunları, 28

Hendyadyoinler

İlk metinlerimizden zamânımıza kadar, çok geniş çapta kullanıldığını gördüğümüz hendyadyoinlerin yan-yana gelişleri birtakım kurallara bağlı olup, üzerinde çalışanlar tarafından tesbît edilmiştir. Biz sâdece, konumuzdaki yeri dolayısı ile, burada birkaç örnek vermekle yetineceğiz:

alt-üst, ad-san, az-uz, az-buz, boy-pos, süs-püs, huy-hus, tüy-tüs, eş-dost, iç-dış, irt-birt, kaç-göç, öz-söz, saz-söz, kir-pas, soy-sop, yaş-baş, yer-yurt, yaz-kış, yol-iz, zor-güç; ay-aydın, ka-kadaş, bı-bıçgu, ar-nâmus, yol-yordam, at-araba, dal-budak, baş-badarak, ul-avuç, gam-kasâvet, güç-kuvvet, para-pul, sap-saman, söz-sohbet, şans-kader, tas-tarak, toz-toprak, toz-künge, toz-kübür, tuz-biber, uç-bucak, dip-doruk; akça-pakça, arı-duru, ayrı-gayrı, çalı-çırptı, çamur-çökek, çanak-çömlek, çoluk-çocuk, karman-çorman, yalan-yanlış, delik-deşik, ezik-büzük, itiş-kakış, fakir-fukarâ, emir-ümerâ, vezir-vüzerâ vb.

sat-sav-, at-tut-, dök-saç-, söğ-say-, ezil-büzül-, bit-tüken-, yan-yakıl-, yan-tutuş-, yalvar-yakar-, ağla-sızla-, sil-süpür-, yıka-arıt- vb.

Bu örneklere, son derece karakteristik bir çift teşkil edici, iki fiili ekliyeceğiz: *gör-et-* fiilleri birkaç kipte, hemen her fiille hendyadyoin teşkil eder. Bunlar dâimâ sona gelmek sûreti ile kullanılırlar. *Et-* fiilinin alanı daha geniştir:

bilir-eder, bilmez-etmez, bildi-etti; söylemez-görmez, işitemez-göremez, yaptıramaz-göremez vb.

F

Halk Edebiyatında Tekrarlar

I

Nazım şekillerinde

Tekrarlar, halk edebiyatı verimlerinde kafiye ve alliterasyon şeklinde bulunur. Bunun dışında diğer bâzı unsurlar da tekrârı kuvvetlendirirler. Halk edebiyatı nazım şekilleri, yalnız yapılarla- rındaki amaç ile değil, kafiye bakımından da çeşitli adlar alırlar. Kafiye, ya nazım şeklinin düzülüşü ile, yâhut Türk halklarının ses hususundaki zevk ölçüsünün kalıplaşmış şekillerinden birini tercih ile ilgilidir, *Kowalski*, «*Ze studjov nad forma poezji ludow*

tureckich I (Mémoires de la Comission Orientale de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres, nr. 5) Krakow 1922» adlı monografisinde Türk halk şiirinin yapısı için:

1. Hece sayısı, 2. Kıt'a yapısı, 3. Kafiye, 4. Alliterasyon'u tesbît etmiştir. Kowalski'ye göre *a a b a* en çok Anadolu'da, *a a a b*, *a b a b* en çok kuzey-batıda; özel olarak, Altay Türklerinde, tanığımız en eski şekil olarak *a b c b* Türk kafiye zevkinin kalıplaşmış, tercih edilmiş tipleridir. *Dr. Otto Spiez, Türkische Volksbücher, Leipzig 1929 «Türk Halk Kitapları»* adlı eserinde «Anadolu Türklerinin şiirinde, bu faktörlerin, diğer Türk halklarındaki rolü yoktur. Alliterasyon tek-tük görülür. Bu ve buna yakın tezâhürler nâmına, Anadolu türkçesinin halk şiirinde bulunan cüz'î artıklar, eskiden kalmış şekillerdir» diyor.

Konuşmada güzelliği sağlamak için, sözlerin yapı özelliklerinden faydalanma keyfiyetinin, herhalde oldukça uzun bir mâzisi olmalıdır. Çünkü ilk yazılı belgelerimizde, böyle bir seçişin izlerini tesbît edebiliyoruz. Orada, tesir unsuru kafiye -hiç değilse seci için cümlelerin- bâzı metinlerde, mısraların da diyebiliriz- daha çok başı seçilmiştir. Daha çok diyoruz, zîrâ söz dizilerinin sonunda, belli aralarla aynı sözün tekrarlandığını ve bunun da bir çeşit kafiye yerini tuttuğunu görüyoruz ki daha ileri devirlerdeki redif'in rolünü temsil ediyordu. Zamanla, hemen yalnız Altay şivelerine münhasır kalan, baş kafiye, yerini yavaş-yavaş ve bölge-bölge, son kafiyeyle terketmiştir. Bu intikal kuzeyden güneye ve doğudan batıya gittikçe daha bâriz bir hâl alır:

Türük kara	4	: 2-2
Kamag budun ança timiş:	8	: 2-2/2-2
« İllig budun ertim, ...	6	: 4-2
İlim amtı kanı?	6	: 4-2
Kimke ilig kazanur men?»	8	: 2-2/2-2
Tir ermiş	3	: 1-2
« Kaganlıg budun ertim	7(6)	: 5-2 (4-2)
Kaganım kanı?	5(4)	: 3-2 (2-2)
Ne kaganka, ...	4(3)	: 1-3 (1-2)
İşig küçüg birür men?»	8	: 2-2/2-2
Tir ermiş	3	: 1-2
. . . . .		
Türük Oguz begleri, ...	7	: 4-3
Budun eşidiñ!	5	: 2-3
Öze teñri basmasar, ...	7	: 4-3

Asra yir telinmeser, ... 7 : 3-4
 Trk budun, ... 4 : 2-2
 İlinin-trnn . . . . . 6 : 3-3
 Kem artta(t)ı? . . . . . 4 : 2-2

Bunça bitig bitigme, ... 7 : 4-3 ../.()
 Kltigin(in) atısı, ... 7 : 4-3 ../... ()
 Yo(l)lug tigin bitidim. . . . . 7 : 4-3 /..
 Yigirmi kn olurup, ... 7 : 4-3 /..
 Bu tařka, bu tamka kop, ... 7 : 4-3 /
 Yo(l)lug tigin bitidim. . . . . 7 : 4-3 /..

(Kktrke'den)

Aklar bulut rlep kkrep
 Alkuka mu kar yagurur?
 Ak bir saçlıg karı anam,
 Açıyu mu yaşların akıdur?

Karalar bulut rlep kkrep,
 Kar mu yamgur ol yagurur,
 Karı yaşlıg ol anam
 Kayguta mu yaşın akıdur?

Yazkı bulut yařlap kkrep,
 Yamgurlar mu ol yagıdur?
 Yaşı kiçig alganlarım,
 Yaşların mu ol akıdur?

Kski bulut kkrep rlep,
 Kp m yamgur ol yagıdur?
 Knl tařım iki kiçig
 Kz yaşların mu ol akıdur?

Alkış paşık szle kg
 Ayıg kılınig kngg
 Amvardışn kılıp yıgınkug
 Ayu yarlıkadınız olarka

Bulkanyug knllg tınlıglar
 Bu yarlıgınızı eşitip,
 Buyanlıg taluy gz akıtıp,
 Burhanlar uluřinta togtilar.

Adın tmke knller
 Arıg yollarta yorıp,
 Amvardıřn ktilar
 Anořagan ortuta togtilar.

Yinçürü töpin yükünür biz
Yig üstünki teñrimiz siziñe;
Yirtinçüdeki tınlıglar
Yintam nırbanta togzunlar!
Ayançañ köñülin yükünür biz.
Alku yirtinçüteki tınlıglar
Alp adalarıntın oszunlar!
Amrılmış nırvanıg tapsunlar!
 (Uygurca'dan)

Yalab yalab yalabıyan ince tonlum
Yer basmayub yürüyen
Kar üzerine kan tammış gibi
Kızıl yañaklum
Koşa bâdem dar ağızlum
Kalemçiler çaldığı kara kaşlum
Kurumsı kırk tutam kara saçlum
 (Eski Anadolu Türkçesinden)

Teñereniñ kujun tudayın tep ne sanayziñ?
Teñistiñ palıgın tudayın tep ne sanayziñ?
Tekenñ müzü tenere yetkenin kem körgön?
Tönññ kuyıruğu yerge yetkeniñ kem körgön?
 (Altay Kiji'lerden)

Kızıl hem körgenimde
Kıstı pagıp-çıtkan
Kıs eşti körgenimde
Oynak sanjım kelip itken
Ay hem su körgenimde
Oynap pagıp-çıtkan
Öl eşti körgenimde
Oynak sanjım kelip-itken
Kızıl attı mindim terze
Kımji çokka çorup pärmen
Kıs eşti ejikseze
Kılınıñuz polur tebän
Oy attı mindim terze
Oruk paştan pēr tebän

Ol eṣti ejikseze
Oynunyuñz polur tebān

(Karagaslar'dan)

Kara taskıl pütöpēn polza
Kara ūs kaygan akkaycık?
Kalık pınañ yon yok polza
Pu oyun kaygan polgaycık?

Tekenñ müzü tūspečen polza
Tegirge tiri özöcük?
Teksi kalık ūlböcön polza
Yerge sñmın yadacık?

Pulanniñ müzü tūspečen polza
Pulutka tiri özöcük?
Pu yatkan kalık ölböcön polza
Pu yerge sñmın yadacık?

(Abakan halklarından)

II

Ata Sözlerinde, Sövlarda Tekrarlar

Ata sözleri ve savlar yapı bakımından 1. Vezin, 2. Kafiye, 3. Tekrâra dayanırlar. Tekrar unsurları, bütün olarak söz tekrârı, asonans ve alliterasyondur :

Benzeye-benzeye yaz benzeye benzeye kış olur.

Bol bol yiye bel-bel bakar.

İnsan söyleşe-söyleşe, hayvan koklaşa-koklaşa

Sen ağa ben ağa, bu ineği kim sağa?

Dağ, dağ üstüne, olur; ev ev üstüne olmaz.

Acı acıyı, su sancıyı savar.

Can cana, baş başa

Yel yepelik yelken kürek.

Alan yok satan neylesin, satan yok alcn neylesin?

Alçak uçan yuca konar, yuca uçan alçak konar.

At olur meydan bulunmaz, meydan olur at bulunmaz.

Ben oldum sencileyin, sen olursun bencileyin.

Bilen söylemez, söyleyen bilmez.

Bir darlığın bir bolluğu, bir bolluğun bir darlığı.

III

Bilmecelerde Tekrarlar

Bilmecelerin büyük bir kısmı da tıpkı ata sözleri ve savlarda görülen esaslarla kurulmuştur :

Çat çatan ağacı, pat patan ağacı
Kırmızı lâle kılaptan ağacı
 (Gergef)

Dağda dalıman gördüm. (kurt)
Suda Süleyman gördüm. (balık)
Günde pişen aş gördüm. (kavun)
Köpük kusan taş gördüm. (sabun)
Yer altında yağlı kayış (yılan)

Dört taktak, iki bakmak, iki dinko, bir minko (atın ayakları,
 gözleri, kulakları)

Atalay, matalay, ince belli karatay (atlı karınca)
 San san sandıra, sandık içinde mandıra (beyin)

Gelirse tatarına, ben onu tutarına, kıskaçla kısarina ezgeçle
 ezerina (bit)

Biz idik, biz idik,
 Otuz iki kız idik,
 Ezilerek büzüldük,
 İki sıra dizildik.
 (dişler)

Dört takı takı, iki bakı bakı, iki dinki dinki, bir finki finki
 (eşek)

Şukkada, şukkada hezmen dukkada dukkada (havan)
 Filli filli dibi kılı (muşmula)
 Bin dibi var bin yaprağı
 Bin diyesin bilmiyesin (sarmaşık)

IV

Yanıltmacalar

Sırf tekrâra dayanan ve meydana gelen cacophonie ile söylenilişi güç ve eğlenceli olan bir nevidir :

Kırk küp kırkının da kulpu kırık küp.
 Kırk kartal, kırk kara kartal, kırkı kalkar, kırkı konar.

Keşkekçinin keşkeklenmiş keşkek keçesi.
 Üç tunç tas kaysı hoşafı
 Şu duvarı badanalı mı badanalı mı ?
 Değirmene girdi köpek
 Değirmende yedi kepek
 Değirmenci attı kötek
 Hem kepek yedi köpek
 Hem kötek yedi köpek
 Bir berber bir berbere: «Bre berber, gel berâber bir berber
 dükkânı açalım» demiş.
 Şu yoğurdu sarımsaklamalı da mı saklamalı, sarımsaklamamalı
 da mı saklamalı ?
 Şu tesbihi imâmelemeli mi imâmelememeli mi ?

V

Tekerlemeler

Gerek çocuk oyunlarındaki gerek masallardaki tekerlemeler
 büyük çapta tekrâra dayanır:

Ābī bon kara bībēr ansa
 Ākī don kütü bēre bansa
 Ara baranī
 Kütü baranī
 Ō ik mık çık
 Saçlārī kıvırcık
 Māvī boncuk
 Kız sen ārādan çık.
 Eveleme-develeme
 Deve kuşu kovalama,
 Çengī çember
 Miski amber
 Tāzi tūzi
 Merkebin kızı
 Ne zaman geldi ?
 Yāzın geldi.
 Yāzılālüm çizilelim,
 Bir tahtāya dizilelim.
 Ancık-boncuk
 Lepeyi ā çocuk.

Evvel zamān — içinde
Kalbur samān — içinde
Develer tellāl — iken
Pireler hammāl — iken
Ben babamın beşiğini
Tıngır-mıngır sallār — iken

. . . . .
İnci mercan saçarak,
Soğuk sular içerek,
Lâle sümbül biçerek,
Az gitmiş, uz gitmiş,
Dere-tepe düz gitmiş
Altı ay, bir güz gitmiş,
Birde ardına dönüp bakmış ki,
Bir arpa boyu yol gitmiş

vb.

Buraya kadar gözden geçirdiğimiz 25) den fazla şekil, Türk dilinde tekrârın ne geniş bir sâhâ bulduğunu göstermeğe kâfidir. Makalemizde görüldüğü gibi, esas olarak «türkçe» yi aldık. Diğer şivelerle mukayeseli bir sûrette yapılacak bir incelemenin daha esaslı sonuçlar vereceğinden şüphe etmiyoruz. Çünkü, bu takdirde, malzeme, Türk dilinin bir şivesine değil, bütün şivelerine ait bulunacağından, tabii daha bol olacaktır. Böylece bu malzeme yardımı ile, burada temâs edemediğimiz, menşe mes'elelerini de halletmek imkân çerçevesi içine girecektir. Tekrarlar için, hattâ şiveler ve lehçeler dışında, akrâba dillere başvurmak ve çeşitli kullanılışların nereden geldiklerini tesbît etmek, mes'elenin, Türk dilinin yapısı ile ilgisi bakımından çok önemli bir inceleme konusu olur. Herhalde ayrı-ayrı yönlerden yapılacak bu çeşit araştırmalar, türkçeye büyük bir ifâde zenginliği getiren tekrarlarla âit birçok hakikatleri ortaya koyacaktır.

N O T L A R

1) Makalede, her tekrar şeklinin ilk defâ hangi metinlerde ortaya çıktığı, örneklerle, teker-teker gösterilmişti. Fakat, daha matbaanın verdiği ilk tashihlerde, bunları çıkarmayı tercih ettik. Çünkü, esas malzememiz, cenup şivesi üzerine idi ve diğer şiveleri de nazarı itibarâ almadan, bâzan Köktürk metinlerine kadar uzanan, birtakım mukayese unsurlarını, incele-

memize sokuşturmak, usûl bakımından, hafâli olacakti. Ancak, cümlelerin özel kuruluşlarına ayırdığımız kısımda ve Halk Edebiyatında Tekrarlar bölümünde, kullanılmış şekilleri için, hassaten, eşki türkçeden ve başka şivelerden aldığımız örnekleri, hiç olmazsa birer-ikişer mikdârınca, ilâveyi zarûri gördük.

2. Modern türkçeden, tekrarlar için, örnekler almak üzere seçtiğimiz eserler, bilhassa, her türlü sentaks tezâhürüne imkân hazırlayan, hikâye ve benzeri nevîlerde başarı elde ederek, edebiyatımıza mâl olmuş yazarlardan, geniş halk tabakalarının yaşayış, âdet, an'ane, duygu ve düşüncelerini aksettirebilen, dolayısı ile dilleri, canlı türkçeyi büyük bir sâhâ içinde kayrayan, **Ömer Seyfettin, Refik Hâlit, Ahmet Hikmet Müftüoğlu** ve hitâbet nev'inin kuvvetli simâlarından **Hamdullah Suphi'nin**dir.

Ömer Seyfettin'in hikâyeleri, **İlk Düşen Ak, Yüksek Ökçeler, Bomba, Gizli Mâbet, Asılızâdeler, Bahar ve Kelebekler, Beyaz Lâle, Mahcupluk İmtihanı, Târih Ezeli Bir Tekerrürdür** adları ile, 9 kitaplık bir seri hâlinde, **Ahmet Hâlit Kitabevi** tarafından, 1940-1943 yılları arasında, İstanbul'da neşredilmiştir. (Kısaltma: Ömer Seyf.)

Makalemiz için, **Refik Hâlid'in, Semih Lûtfi Kitabevi** tarafından, İstanbul'da, şimdiye kadar 18 adedi neşredilen külliyyâtının **Gurbet Hikâyeleri, 1939** adını taşıyan, 6 no. lu kitabı ile (kısaltma: Gurbet Hik.) 1940 ta ilâveli ikinci baskısı yapılan, **Memleket Hikâyeleri** (kısaltma: Mem. Hik.) 12 no. lu kitabından faydalanılmıştır. **Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun**, ilk olarak, kitap hâlinde 1922 de İstanbul'da toplanan, **Çağlayanlar** adlı hikâyelerinin, 1940 ta, lâtin hurufatı ile yayınlanan tab'ı (kısaltma: Çağlayanlar) ve **Hamdullah Suphi'nin** konferanslarından bir kısmını kapsayan, **Dağ Yolu, Ankara, 1931** (kısaltma: Dağ Yolu), içinden örnekler aldığımız eserlerdir. Makalede, bu dört kaynağın verdiği örneklerin yanına, hangi hikâyenin veyâ konferansın kaçınıcı sahifesinden alındığı — bu şekiller türkçede canlı olarak kullanıldığı için — yazılmamıştır. Diğer kaynaklar, Türkoloji edebiyatında tanınmış olduklarından, onların kısaltmaları hakkında izâhat vermeyi lüzumsuz addediyoruz.

3. Tekrarlar için, eserlerinden örnekler aldığımız yazarların, imlâ ve noktalama husûsunda tutturdukları sisteme dokunulmamıştır. Bu yüzden, görülecek bâzı farklar, tamâmi ile, seçilen eserlerle onların yazarlarına râcîdir.

4. **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi'nin** geçen sayısında, makalemizin yazıldığı târihlerde, **Ankara'da, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, cilt VII, sayı 2, 1949** da, konumuzla ilgili olarak, **dr. Hasan Eren'in** «**İkiz Kelimelerin Târihi Hakkında**» adlı bir araştırması çıkmıştır. Bu araştırma, yalnız Anadolu ağızlarına dayanır bir mâhiyet arzettekte ve nisbeten dar bir çerçeveye, **çocuk-mocuk, encik-mencik, öseği-köseği** vb. ait bulunmaktadır. Bu orijinal inceleme, salt iki tipe, m- ve k- tiplerine temâs etmesi dolayısı ile, tabii olarak, bütün bu türlü tekrarları, ihâtâ ve izâh etmemektedir. Yakut lehçesi gibi, uzak köşelerde konuşulan bir lehçede dahi, aynı tip tekrarların mevcûdiyeti, teşekkül tarzı için, sâdece Anadolu sâhâsındaki verimlere dayanarak yapılan izâhı bir dereceye kadar sislendiriyorsa da, incelemede tutulan yolun, herhangi bir araştırmacının gözünden kaçmayacak kadar, yeni olduğu âşikârdır. Zîrâ, daha önce, **dr. Hasan**

Eren'in kendisinden bahsetmeyi henedense ihmâl ettiği, Felicien Brinzeu'nun, makalemizin başında haber verdiğimiz, m- tipi tekrarlarâ dâir yaptığı araştırma, büs-bütün başka bir yolda yazılmıştır. Orada, bu tekrar tipinin menşei, bâzı Afrika dilleri gösterilmekte ve islâmiyetin zuhuru ile, daha evvel aynı tipi benimsemiş olan, Arapların - bilâhare, Arapların tesiri ile Türklerin - etrâfa yaydıkları, hattâ, Osmanlı fütûhâtı ile, şeklin, Balkanlara kadar nüfûz ettiği, Romen dilinde bu tesirin izleri bulunduğu, Kafkasyada da Gürcü ve Ermeni dillerine sokulduğu ileri sürülmektedir. Lâkin, bu güzel araştırmada da, diğer Türk şive ve lehçeleri ihmâl edilmiş ve İslâmiyetle en ufak bir alış-verişi olmayan, Türk şive ve lehçelerinde aynı tipin nasıl olup ta mevcûd olabildiği mes'elesi meçhâl bırakılmıştır. Bu bakımdan dr. Hasan Eren'in konumuzu teşkil eden tekrarların menşei ni kendi öz dilimizde aramak istemesi yeniliktir. Fakat, bu görüşün, mutlaka, diğer şive ve lehçelerle karşılaştırma sûreti ile takviyesi gerekir. «İkiz Kelimelerin Târihi Hakkında» adlı makalede dikkatimizi çeken bir diğer nokta da, çift teşkil eden sözlerden mühim bir kısmının çok derin tabakalardan gelmesi icâb eden sözler olmasıdır. Bu bakımdan izâh edilmek istenilen m- ve k- tipli söz değil de, bizâtihi primer söz bile, çözümlenmez bir haldedir. Acaba mevzuu bahis çiftler, neden bu türlü kelimelerle teşekkül ediyor? Sâdece mânâsını bildiğimiz (!), ve çok kere tahlil edemediğimiz, bu sözlerin menşei nedir? Bu soruların cevâbı da, sanıyoruz ki, cenup şivesi ağızlarının dışına çıkmakla elde edilebilecektir.